

Recepcija Schelerove misli u hrvatskoj filozofiji*

TOMISLAV DRETAR

*Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska / Institute
of Philosophy, Zagreb, Croatia
tdretar@ifzg.hr*

UDK 1Scheler, M.
141.319.8(497.5)
Pregledni rad / Review article
Primljeno / Received: 5. 2. 2024.
Prihvaćeno / Accepted: 12. 3. 2024.
[https://doi.org/10.52685/pihfb.50.1\(99\).6](https://doi.org/10.52685/pihfb.50.1(99).6)

Sažetak

Filozofska misao Maxa Schelera bila je prisutna u našoj filozofiji gotovo od svojih početaka. Iako bi se moglo tvrditi kako je hrvatska recepcija Schelerove misli opsegom mala, ona je sadržajno bogata cjelovitim pregledima i bitnim problematiziranjima. Time je Schelerova filozofija na našim prostorima još od nekada prepoznata i smještena u širi filozofski kontekst. Stoga je svrha ovoga rada prikaz recepcije Schelerove misli kroz prikaz djela autora koji su se sustavno bavili Schelerovom filozofijom. Ti su autori holistički pristupili Schelerovoj misli te su pokrivena gotova sva njena razdoblja, od etike vrijednosti do antropologije i metafizike. Ostali autori, koji prikazuju pojedini aspekt Schelerove misli ili se na nju usputno pozivaju, biti će taksativno navedeni. Na taj način u središtu rasprave biti će ono bitno hrvatske interpretacije Schelera, a također se pokazati i širi odjek njegove misli.

Ključne riječi: Max Scheler, hrvatska recepcija, etika vrijednosti, antropologija, metafizika

Uvod

Max Scheler (1874 – 1928) poznat je kao jedan od prvih fenomenologa nakon Husserla i kao utemeljitelj filozofske antropologije. Nastojanje oko

---

* Ovaj članak izrađen je u sklopu projekta *Pojam mogućnosti u filozofiji Martina Heideggera i širem povijesnom nasljeđu europskoga filozofiranja* (MogMarH) na Institutu za filozofiju u Zagrebu, praćen od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske te financiran sredstvima iz Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2021.–2026. – NextGenerationEU.

Zahvaljujem se dr. sc. Srećku Kovaču, dr. sc. Tvrtku Joliću, dr. sc. Dariju Škarici i Bernardu Hostiću na vrijednim uputama i podijeljenim materijalima vezanim uz temu ovog rada.

struktura koje određuju ljudsku egzistenciju obilježilo je njegovo cjelokupno djelo nakon upoznavanja s ranom Husserlovom fenomenologijom. Taj je projekt započeo njegovim ranim radom *Formalizam u etici i materijalna etika vrijednosti*.¹ Schelerova misao bila je disperzirana te se stoga njegove ranije i kasnije razrade problema čovjeka mogu činiti nepovezanimi. Jedan od mogućih razloga za to zacijelo je i širina pitanja koje Scheler sebi postavlja. Naime, analizom bitnih karakteristika čovjeka on se mora baviti cjelokupnim izrazom ljudske biti, odnosno svim bitnim odrednicama svijeta čiji je korelat moguće naći u strukturi čovjeka. Već iz toga može biti jasno zašto se Scheler, osim u materijalnu etiku vrijednosti, upustio u fenomenologiju religije, sociologiju znanja, filozofsku antropologiju i na kraju metafiziku.²

Ovim radom nastojimo prikazati odjeke Schelerove misli u hrvatskoj filozofiji. Iako se kod nas o Scheleru nije pisalo puno, vidjeti ćemo da recepcija njegove misli počinje vrlo rano, još za vrijeme Schelerova života. S obzirom na široki spektar tema koje je pokrila Schelerova misao, kao i na njenu fragmentarnost, recepcija Schelerove filozofije uglavnom je bila difuzna. Ipak, hrvatski autori bavili su se svim razdobljima Schelerove filozofije i gotovo svim temama koje ona pokrivaju. Osim pretežitih parcijalnih pregleda, rekonstrukcija i kritika postoji i nekoliko radova u kojima se Schelerova misao problematizira sustavnije i temeljitije, od čega su dva cjelovita kritička prikaza. U ovome radu u kronološkom slijedu se tematiziraju autori koji su se u većoj mjeri i sustavnije bavili Schelerovom mišlju, dok će ostali autori i radovi biti uglavnom tek taksativno navođeni.

Treba ipak izdvojiti Pavu Barišića i njegova dva rada »Filozofijska antropologija u Hrvatskoj« i »Pojam svijeta u novijoj hrvatskoj filozofiji« (»Der Weltbegriff in der neuerenkroatischen Philosophie«). U potonjem radu Bari-

¹ Max Scheler, *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik: Neuer Versuch der Grundlegung eines ethischen Personalismus* (Bern – München: Francke, 1954).

² U tom pogledu ključna su njegova djela *Biti i forme simpatije* (Max Scheler, »Wesen und Formen der Sympathie«, u: Max Scheler, *Wesen und Formen der Sympathie – Die deutsche Philosophie der Gegenwart* (Bern: Francke, 1973)), *O vječnome u čovjeku* (Max Scheler, *Vom Ewigem im Menschen* (Bern: Francke, 1954)), *Problem sociologije znanja* (Max Scheler, »Probleme einer Soziologie des Wissen«, u: *Die Wissensformen und die Gesellschaft* (Bern – München: Francke, 1960)), *Položaj čovjeka u kozmosu* (Max Scheler, »Die Stellung des Menschen im Kosmos«, u: Max Schele, *Späte Schriften* (Bern – München: Francke, 1978)) i *Filozofski nazor na svijet* (Max Scheler, »Philosophische Weltanschauung«, u: Max Scheler, *Späte Schriften*, 1978). Stoga bismo mogli tvrditi kako se Schelerov cjelokupni filozofski projekt ogleda u njegovoj kasnoj misli da je čovjek kao individua mikrokozmos u kojem se sabire makrokozmos, odnosno bitnu struktura svijeta koja se mora iščitati iz njihova suodnosa. Usp. Max Scheler, *On the Constitution of the Human Being* (Milwaukee, Wisconsin: Marquette University Press, 2008), p. 55.

šić tvrdi kako je Vladimir Filipović, koncipirajući svoje misli o svijetu, bio inspiriran Schelerovom i Hartmannovom filozofijom te navodi da je preveo Schelerov *Položaj čovjeka u kozmosu*. Drugi autor o kojem Barišić piše je Pavao Vuk-Pavlović i zaključuje kako je njegovo shvaćanje filozofije inspirirano Schelerovom filozofijom te navodi Vuk-Pavlovićeve teze iz njegova eseja »Vrijednost u svijetu«, za koje tvrdi da su slične s Schelerovim.³ U članku »Filozofijska antropologija u Hrvatskoj« Barišić, pozivajući se na Lenkovu klasifikaciju antropologije, svrstava Stjepana Zimmermanna i Vilima Keilbacha u »antropologiju odozgo« i ukratko opisuje njihov odnos sa Schelerovom filozofijom. Pod »antropologiju iz kulture« svrstava Vladimira Filipovića i Pavla Vuk-Pavlovića te navodi njihove veze sa Schelerom, a navodi i Milana Galovića, Branku Brujić i Mihaelu Girardi-Karšulin, čije djelo karakterizira kao »schelerovsku metafizičku antropologiju«.⁴

Ivan Macut u knjizi *Hrvatska filozofija od sloma Nezavisne Države Hrvatske 1945. do raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije 1991. godine* prikazuje Pejovićeve tekst o Scheleru iz njegove hrestomatije *Suvremena filozofija zapada*. Isto tako ukratko prikazuje Škvorcovo pozivanje na Schelera unutar rasprave *Kršćanin i marksist*, u kojoj su raspravljali biskup Mijo Škvorc i filozof Branko Bošnjak. Macut također navodi kako je Ivan Kozelj samo spomenuo Schelera u svojem tekstu *Etika*, koji je bio namijenjen studentima, i da je Mihaela Girardi-Karšulin magistrirala na temu Schelera.⁵

Hotimir Burger u eseju o Albertu Bazali, koji je dio knjige *Sfere ljudskoga*, navodi kako je jedan od Bazalinih uzora Scheler, što je vidljivo u Bazalinom tekstu *Pogled na kompoziciju svijeta*.⁶ U ovome radu nećemo se osvrnuti na Alberta Bazalu jer se on izrijekom malo poziva na Schelera te bi stoga bila potrebna detaljnija usporedba dvaju pozicija.

Ivan Čehok u knjizi *Filozofija Stjepana Zimmermanna* na nekoliko mjesta ukratko upućuje na odnos Zimmermana i Schelera.⁷

Na kraju svojega teksta o Scheleru u *Suvremenoj filozofiji*, Milan Galović daje popis literature o Scheleru na hrvatskom jeziku. Autori čija djela nabraja

³ Usp. Pavo Barišić, »Der Weltbegriff in der neuerenkroatischen Philosophie«, *Synthesis philosophica* 68/2 (2019), pp. 433–435.

⁴ Usp. Pavo Barišić, »Filozofijska antropologija u Hrvatskoj«, *Filozofska istraživanja* 154/2 (2019), pp. 293–312.

⁵ Usp. Ivan Macut, *Hrvatska filozofija od sloma Nezavisne Države Hrvatske 1945. do raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije 1991. godine* (Split: Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja, 2020), pp. 302–304, 480, 747 i 766–767.

⁶ Usp. Hotimir Burger, *Sfere ljudskoga* (Zagreb: Prometej, 2001), pp. 274 i 274b–275b.

⁷ Usp. Ivan Čehok, *Filozofija Stjepana Zimmermanna* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 1993).

su redom: Damir Barbarić, Branka Brujić, Hotimir Burger, Vladimir Filipović, Milan Galović, Davor Ljubimir i Danilo Pejović.⁸

Ivan Šestak je u knjizi *Prilozi filozofiji o čovjeku* naveo kako su Ivan Kozelj i Josip Weissgerber napisali skripte o etici koje sadrže i predavanja o Scheleru.⁹

*Stjepan Zimmermann (1884 – 1963)*¹⁰

Stjepan Zimmermann pisao je o Scheleru na više mjesta u nekoliko svojih djela te se uglavnom kritički usredišio na njegovu »fenomenologiju religije«. Ta se kritika pojavljuje već u kratkom tekstu »Fenomenologija religije (M. Scheler)« objavljenom 1924. u rubrici »Bilješke iz bogoslovsko-filozofske literature« časopisa *Obnovljeni Život*, a u njoj je sadržana osnova za svaku daljnju Zimmermannovu kritiku Schelera. U prvom dijelu teksta Zimmermann opisuje osnove fenomenološke teorije spoznaje koje suprotstavlja Kantovoj:

»Suprotno Kantovome stajalištu ova struja napušta svijesni subjekat kao jedini izvor spoznajnih i praktičkih vrednota, te postavlja težište za svu sadržinu duha čovjekovog u ono što je 'metnuto pred' sam taj ljudski duh kao tzv. predmet ili objekat.«¹¹

To je prema Zimmermannu ključno mjesto za shvaćanje Schelerove fenomenologije. Ono podrazumijeva da kriteriji istine te dobra i zla nisu konstrukti subjekta, već da proizlaze iz predmeta koji je svijesti dan, odnosno iz njegove biti.¹² Nadalje, Zimmermann naglašava kako se do biti dolazi isključivo duhovnom intuicijom, što znači da se do njih ne dolazi posredstvom osjetilne percepcije ili intelektualnim radnjama te da su različite od Kantove stvari po sebi. Ipak, Zimmermann smatra kako Scheler ostaje u okviru idealizma i to Kantovog, jer se objekt spoznaje postavlja isključivo unutar subjekta i analizira se njegov objektivni sadržaj kao neposredno dan u intuiciji, neovisno o

⁸ Usp. Milan Galović, *Suvremena filozofija* (Zagreb: Školska knjiga, 1996), p. 218.

⁹ Usp. Ivan Šestak, *Prilozi o filozofiji čovjeka* (Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 2011).

¹⁰ Pišući o Zimmermannovoj antropologiji, Pavo Barišić u već navedenom članku »Filozofska antropologija u Hrvatskoj« tematizira odnos Schelerove i Zimmermannove antropologije iz Zimmermannove knjige *Religija i život* iz 1938. Barišić navodi kako se Zimmermann osvrće na Schelerov najpoznatiji tekst *Položaj čovjeka u kozmosu*. Uz to Barišić spominje razlike s onime što Zimmermann naziva Schelerovim »idealističkim monizmom« te sličnosti sa Schelerovim »antinaturalizom« u čiju svrhu navodi citat iz navedene Zimmermannove knjige. Barišić, »Filozofska antropologija u Hrvatskoj«, p. 300.

¹¹ Stjepan Zimmermann, »Fenomenologija religije (M. Scheler)«, *Obnovljeni Život* 12/4 (1924), p. 489.

¹² *Ibid.*, p. 489.

empirijskoj realnosti izvan subjekta.¹³ To će prema Zimmermannu značiti da se Schelerova fenomenologija religije zadržava na ideji Boga koja je jednostavno dana svijesti. Odnosno, iz Schelerove fenomenološke pozicije proizlazi da nije potrebno dokazivati božju egzistenciju, jer je religija i čovjekova povezanost s Bogom uzeta kao ljudskom duhu neposredno dana činjenica.¹⁴ Suprotno tome Zimmermann smatra da se pitanje božje opstojnosti ne može zanemariti, jer ideja povezanosti čovjeka s Bogom nije dana neovisno o misli o njegovoj realnoj egzistenciji.¹⁵ Zimmermann stoga zaključuje kako se Schelerovo viđenje filozofije religije razlikuje od augustinovskog i skolastičkog pristupa te ga ocjenjuje neprimjerenim.

O Scheleru Zimmermann slično piše i u prvom svesku knjige *Filozofija i religija* izdane 1936. Svrha je ovoga Zimmermannova djela pronalaženje racionalne osnove za religijski odnos čovjeka s Bogom. Scheler se spominje već u uvodu te se njegova fenomenološka razrada pitanja Boga karakterizira kao »antiintelektualistička« budući da se zasniva samo na neposrednom doživljaju ideje Boga, a ne na dokazu njegove opstojnosti.¹⁶ Kao Schelerovog prethodnika Zimmermann navodi opata Gratrya čija se misao, kao i Schelerova, zasniva na Pascalovoj tvrdnji o logici srca te završava u tezi da tek razum prosvjećen dobrotom može doći do neposrednog doživljaja Boga.¹⁷ S obzirom na to da Zimmermann nastoji pokazati mogućnost racionalne osnove religije i spoznaje Boga, nužno se kritički osvrće prema intuicionističkom shvaćanju vrijednosti. No, Zimmermann se djelomice slaže s objektivističkim shvaćanjem vrijednosti u Hartmanna i Schelera, prema kojemu su vrijednosti intencionalni doživljaji. Tomu je tako jer se prema skolastici vrijednosti također ne mogu izvesti iz bitka, već se moraju zahvatiti intuicijom.¹⁸ Za razliku od »iracionalističkih« teorija, Zimmermann tvrdi da se na intuitivno zahvaćanje vrijednosti moguće nadovezati razumom. On stoga kritizira Schelera na temelju dva usko povezana aspekta njegove misli, a to su: isključivo emocionalno zahvaćanje vrijednosti (»iracionalizam«) i neposredan doživljaj ideje Boga koji iz tog iracionalizma proizlazi (»fenomenologija religije«).¹⁹ Ta se pozicija tijekom knjige spominje

¹³ Ibid., pp. 489–490.

¹⁴ Ibid., p. 490.

¹⁵ Ibid., pp. 490–491.

¹⁶ Stjepan Zimmermann, *Filozofija i religija sv. 1*, (Zagreb: Zbor duhovne mladeži zagrebačke, 1936), p. 5.

¹⁷ Ibid., pp. 21–22.

¹⁸ Ibid., p. 27.

¹⁹ Za tematiziranje Schelerova »iracionalističkog« shvaćanja odnosa s vrijednostima koje rezultira intuicionističkim shvaćanjem ideje Boga. Usp. *ibid.*, pp. 27, 155, 160–161, 187, 190–191, 296, 298–299, 301, 331–332, 336–346, 357–360.

više puta i Scheler se kao »iracionalist« stavlja uz Bergsona i Hartmanna, a tematizira se i njegov odnos s Husserlom.

Husserl je prema Zimmermannu objektivirao sferu intuicije jer je intuicijom svijest usmjerena na objekt (bit) koji ima svoje značenje neovisno o subjektu i slučajnoj egzistenciji. Scheler je to isto to učinio za sferu vrijednosti, što znači da su za njega emocije intencionalni akti čiji objekt su vrijednosti neovisne o subjektu, iz čega slijedi da su emocije također objektivne.²⁰ Zimmermann zaključuje kako iz takvih postavki proizlazi da Bog nije spoznatljiv, već da je Bog najviša vrijednost koja se u ljubljenju može neposredno doživjeti. Bog je u tom smislu shvaćen kao idealni objekt svijesti do kojeg dolazimo emocionalnim doživljajem tako da reduciramo sve subjektivne konstrukcije, fokusirajući se na bitne aspekte kako su dani u emociji.²¹ Tu Schelerovu poziciju Zimmermann dovodi u izravnu vezu s Bergsonovom te ih oboje stavlja u kontekst Platonove filozofije koja također daje primat neosjetilnoj spoznaji. Nasuprot Platonu, Zimmermannova pozicija zasniva se na skolastičkoj interpretaciji Aristotela prema kojoj razum analizira sadržaj osjetilnog iskustva, odnosno razum iz osjetilnog iskustva konstruira svoje predmete.²² Drugim riječima, prema Zimmermannu ono neosjetilno ili bit nekog predmeta nije dana u intuiciji nego je konstruirana razumom koji uspoređuje dane osjetilne podatke i donosi logičke zaključke. To znači da nema neposredne mogućnosti spoznaje uopće, a time ni intuitivnog doživljaja Boga, što bi po Zimmermannu značilo da je nužno posrednim putem dokazati Božju egzistenciju.

O istoj problematici i na sličan način Zimmermann o Scheleru piše i u drugom svesku *Filozofije i religije*, smještajući ga, nasuprot Husserlovoj znanstvenoj filozofiji, na stranu filozofije života. Schelerovu misao u tom smislu zatim analizira u kontekstu Platonove i Aristotelove teorije spoznaje, koju opisuje preciznije nego u prethodnom tekstu i zaključuje:

»Intuitivno, kaže Platon — apstraktivno, kaže Aristotel. Realna bit (*eidōs*), po Platonu, nije u empiričkim pojedinkama, pa zato intuicija nije ovisna od empiričkog (opažajnog) znanja. Obratno, kaže Aristotel: u zbiljskim pojedinkama egzistiraju biti (to je Aristotelova osnovna metafizička pretpostavka!); zato moramo pojedinačna obilježja odmisлити i apstrahirati prije nego dobijemo uvid (a to i jest »intuicija«) u bit stvari. Ovako apstraktivno shvaćanje nazivamo pojam. Najopćenitije pojmove spajamo (sintetiziramo), i tako dobijemo opće sudove ili načela (spoznajne principe). U njima nam je istina neposredno očevidna (evidentna).«²³

²⁰ Ibid., p. 155.

²¹ Ibid., pp. 344–355.

²² Ibid., pp. 336–338.

²³ Stjepan Zimmermann, *Filozofija i religija sv. 2* (Zagreb: Zbor duhovne mladeži zagrebačke, 1937), p. 143.

Usprkos tim razlikama Zimmermann tvrdi kako i Platon i Aristotel utemeljuju filozofiju kao »životnu orijentaciju« koja se ravna prema objektivnoj stvarnosti koju je moguće spoznati.²⁴ Zimmermann naglašava kako je u filozofiji njegova doba mogućnost »objektivističke metafizike« tog tipa pokazao Husserl. Scheler kao Husserlov učenik, piše Zimmermann, spada pod navedenu Platonovu teoriju spoznaje i smatra kako je filozofija ljubav prema bitnome te kao takva predstavlja apriorni uvid u bitnu strukturu svijeta koja se u ljudskom iskustvu pokazuje objektivno. Filozofija za Schelera stoga po Zimmermannu obuhvaća ono iracionalno ili sferu emocija te je kao antropologija usmjerena na analizu bitne strukture ljudskog života.²⁵

Zimmermann se referirao na Schelerovu antropologiju i fenomenologiju religije i u knjizi *Filozofija života* iz 1941. Ovdje ponovno možemo naći slične pozicije kao i ranije. Scheler i Hartmann navode se kao autori koji emocije smatraju intencionalnim aktima, odnosno »čućenjem« (*fühlen*). To znači da emocije nisu slučajna osjećajna stanja, već su akti usmjereni na idealni sadržaj vrijednosti.²⁶ Zimmermann eksplicira tu poziciju jer želi pokazati kako je intencionalno dane vrijednosti moguće naknadno razumom opravdati, što bi značilo da su one objektivne, iako ih doživljavamo na subjektivnoj razini.

Schelerovu antropologiju Zimmermann naziva »protunaturalističkom« te se osvrće na jedno od ključnih mjesta iz djela *Položaj čovjeka u kozmosu*. To je Schelerov opis Köhlerova eksperimenta s majmunima na temelju kojega zaključuje kako i životinje imaju inteligenciju te se čovjek od životinja ne razlikuje višim stupnjem inteligencije, već duhom koji se očituje u čovjekovoj otvorenosti prema svijetu zbog koje je on samosvjesno biće.²⁷ No Zimmermann kaže kako je za Schelera isključivo duh »ravnatelj života«, u smislu da vrijednosno usmjeruje životni poriv. Stoga Schelerovu tezu o nemoći duha smatra nedostatkom. Drugi nedostatak je Schelerov panteizam koji prema Zimmermannu precjenjuje čovjeka jer ideju i postanak Boga smješta u čovjeka, a ne priznaje realnu Božju egzistenciju.²⁸ Kasnije u knjizi Zimmermann se ponovno referira na intuitivno shvaćanje religioznog čina te ponovno kritizira Schelerovo zaobilaženje pitanja stvarne egzistencije Boga i kolebanje oko njegova logičkog dokaza.²⁹

Nekoliko kratkih referenca na Schelera možemo pronaći i u Zimmermannovoj *Krizi kulture*, prvi puta objavljenoj 1943. Zimmermann ukratko, pokušavajući doslovno prenijeti Schelerovu misao, prikazuje Schelerovo razmatranje

²⁴ Ibid., pp. 143–144.

²⁵ Ibid., pp. 144–145.

²⁶ Stjepan Zimmermann, *Filozofija i život* (Zagreb: Narodna tiskara, 1941), p. 83.

²⁷ Ibid., p. 177.

²⁸ Ibid., pp. 177–178.

²⁹ Usp. pp. 307–311.

»genija rata« koji se nastoji etički i religiozno opravdati kako bi se pokazala njegova vrijednost za kulturu i ljudski život uopće.³⁰ Drugi puta, pozivajući se na Schelera, Zimmermann piše kako povijesni proces usmjeruju idejni i realni čimbenici (ekonomija, održavanje života, volja za moć). Iz daljnje razrade problema uočljiva je referenca na Schelerov *Problem sociologije znanja* u kojoj Zimmermann naglašava zajedničko djelovanje idealnih i realnih faktora u povijesti.³¹ Treći puta Zimmermann ukratko spominje Schelerovu misao da vrijednosti usmjeruju nagonski poriv pri čemu volja ostaje slobodna za biranje vrijednosti, što je osnova svakog etičkog idealizma koji pak služi kao temelj teizmu koji razrađuje Zimmermann.³²

Na temelju izloženog možemo vidjeti da je Zimmermann dobro poznao Schelerov opus, no njegova se kritika u osnovi nije mijenjala. S jedne strane Zimmermann je priznao Schelerove misli o intencionalnom karakteru vrijednosti i ulozu duha koji kroz te vrijednosti usmjeruje životnu snagu, a s druge strane bio je izrazito kritičan prema Schelerovom »iracionalizmu« i fenomenološkoj analizi religije.

Vladimir Filipović (1906 – 1984)

Vladimir Filipović pisao je o Schelerovoj etici vrijednosti u tekstu »Aksiologija i pedagogija« prvi puta objavljenom 1934. u znanstvenom časopisu *Napredak*. Osnovni problem »Aksiologije i pedagogije« je mogućnost definiranja pedagoškog ideala, koji Filipović smatra da je nužno riješiti jer bez definiranja obrazovnog ideala pedagogija gubi svoj smisao.³³ Filipović to gledište suprotstavlja naturalističkim tendencijama koje zbog svoje »znanstvenosti« isključuju svako pitanje o vrijednosti. U tom smislu zadaća aksiologije bi uključivala spoznaju vrijednosnog ideala kulture nekog doba, koji proizlazi iz samoga života i koji je kao takav bitan za pedagogiju kao znanost koja utječe na odgoj, a time i na stvarnost.³⁴ Kratki pregled povijesti aksiologije, koja počinje Nietzscheom i Lotzeom, Filipović završava opisom Schelerove i Hartmannove pozicije. Kao Brentanovi nastavljajući oni analiziraju vrijednosti kao intencionalne akte, čime izbjegavaju psihologistički relativizam vrijednosti.³⁵

³⁰ Usp. Stjepan Zimmermann, *Kriza kulture* (Zagreb: Ex libris, 2012), pp. 135–136.

³¹ Ibid., pp. 242–243.

³² Ibid., p. 265.

³³ Vladimir Filipović, »Aksiologija i pedagogija« u: Ivan Čehok, *Filozofija odgoja: izbor hrvatskih pisaca* (Zagreb: Školska knjiga, 1997), p. 193.

³⁴ Ibid., pp. 194–195.

³⁵ Ibid., p. 200.

Takvu analizu, piše Filipović, omogućuje fenomenologija koja je eidetska analiza, odnosno analiza čistih biti predmeta kakve se pojavljuju u intencionalnom doživljaju. Pritom ističe kako su za Schelera vrijednosti odgovarajući predmeti emocija i napominje da su one posebne kvalitete kulturnih dobara.³⁶ Prema Filipoviću tu je ključno da su vrijednosti neovisne od konkretnih dobara koja su im nositelji, što proizlazi iz strukture intencionalnog doživljaja. Doživljaj vrijednosnih kvaliteta predmeta prethodi spoznaji tog predmeta i određen je objektivnom hijerarhijom vrijednosti.³⁷ Na temelju svojeg kratkog prikaza rezultata Schelerove fenomenološke analize vrijednosti, Filipović je zaključio kako je Scheler najznačajniji autor na području aksiologije.

Osim što je preveo Schelerovo kapitalno djelo *Položaj čovjeka u kozmosu*, Filipović je također preveo kraći Schelerov tekst *Čovjek i povijest*,³⁸ koji predstavlja kratki uvod u problematiku filozofske antropologije. Oba teksta objavljena su prvi puta 1960. pod naslovom *Položaj čovjeka u kozmosu*, a Filipović je također napisao pogovor. Pogovor je naslovljen »Max Scheler i suvremena filozofijska antropologija« te započinje eksplikacijom nužnosti filozofske antropologije koja bi po Filipoviću trebala objediniti sva znanja o čovjeku i doprijeti do istine o smislu čovjekove egzistencije. Filipović tako opisuje različita značenja antropologije koja u svjetlu različitih znanstvenih disciplina istražuje pojedine aspekte ljudskog bitka (primjerice antropologija kao grana biologije ili etnologija). U schelerovskom stilu filozofska antropologija trebala bi svo povijesno, kulturno, sociološko i prirodoznanstveno znanje o čovjeku inkorporirati u svoje univerzalno razmatranje ljudske egzistencije, čime se ne radi sinteza, već se pokušava doći do onog specifično ljudskog u kozmosu.³⁹

Filipović stoga naglašava važnost Schelerove fenomenološke antropologije koja ne pristaje na redukcije bilo koje vrste, već kroz analizu odnosa čovjeka sa svijetom, koju izvodi u skladu s rezultatima pojedinih znanosti, nastoji doći do biti ljudskog bića. Svoj opis Schelerove antropologije Filipović započinje opisom njemu prethodećih antropoloških razmatranja kod Herdera, Hegela, Feuerbacha i Marxa.⁴⁰ Isto tako Filipović ukratko opisuje osnove Husserlove transcendentalne fenomenologije na koje se Scheler nastavlja. Riječ je o poznatoj Husserlovoj tezi o povratku k samim stvarima, koja podrazumijeva metodu fenomenološke redukcije koja bi trebala doći do biti stvari kakva je

³⁶ Ibid., pp. 200–201.

³⁷ Ibid., p. 201.

³⁸ Max Scheler, »Mensch und Geschichte«, u: Max Scheler, *Späte Schriften*, 1976.

³⁹ Vladimir Filipović, »Max Scheler i suvremena filozofijska antropologija« u: Max Scheler, *Položaj čovjeka u kozmosu* (Sarajevo: Veselin Masleša, 1987), pp. 157–158.

⁴⁰ Usp. ibid., pp. 158–166.

dana u intuiciji.⁴¹ Filipović eksplicite tvrdi kako se Scheler zapravo tijekom svojeg cjelokupnog mišljenja bavio antropologijskom problematikom odnosa čovjeka i svijeta upravo na temelju osnovne fenomenološke teorije spoznaje. Tu je Scheler – tako Filipović –, inkorporirajući Brentanove tvrdnje o intencionalnom karakteru ljubavi i mržnje, u svoju fenomenološku analizu čovjeka uveo emocionalnu sferu, čime je nadišao jednostrana idealistička ili vitalistička shvaćanja čovjeka.⁴²

Nakon tog opisa koji se zapravo odnosi na Schelerovu misao u cjelini, Filipović daje detaljan prikaz *Položaja čovjeka u kozmosu* te kratak opis *Čovjeka i povijesti*. Kao ključno u *Položaju čovjeka u kozmosu* Filipović ističe Schelerovu kritiku svih dosadašnjih teorija o čovjeku koja se bazira na njegovoj dihotomiji život/duh te zaključuje:

»U tom otkriću, a i u čovjekovu zadatku povezanom s njime da ne ostane ono što jest, nego da postane ono što treba da bude – ličnost, leži osnovna ideja, a ujedno i najveća vrijednost ove Schelerove rasprave.«⁴³

Filipović je u svojem pregledu također svjestan nedostataka Schelerove antropologije, ali inzistira na Schelerovom dostignuću, a to je otvaranje pitanja o čovjeku iz fenomenološke perspektive.⁴⁴ Ovaj Filipovićev tekst ne samo da donosi prvi pregled Schelerove antropologije, već ukazuje na povezanost Schelerove misli i njen odnos s fenomenologijom.

Danilo Pejović (1928 – 2007)

Danilo Pejović pisao je o Scheleru u *Filozofskoj hrestomatiji* prvi puta objavljenoj 1967. u izdanju Matice hrvatske.⁴⁵ Pejovićev tekst o Scheleru obuhvaća kratku biografija, kratki opis odnosa Schelera i njegovih uzora Euckena i Husserla te prikaz paradigmatičkih djela za sve njegove faze – »fenomenološku, augustinovsku i antropološko-metafizičku«.⁴⁶ Svoje tematiziranje Schelerove

⁴¹ Ibid., pp. 167–168.

⁴² Ibid., pp. 169–174.

⁴³ Ibid., p. 184.

⁴⁴ Ibid., pp. 185–186.

⁴⁵ To je izdanje hrestomatije naslovljeno *Suvremena filozofija zapada*, a Pejović je u njemu Schelera smjestio uz neke od najvećih filozofa s početka 20. st., Carnapa, Russella, Deweya, Hartmanna, Jaspersa, Sartrea, Merleau-Pontya i Heideggera. Potrebno je također napomenuti da je osim Pejovićeva teksta o Scheleru u hrestomatiji objavljen i Schelerov *Filozofski nazor na svijet*, u Pejovićevom prijevodu.

⁴⁶ Faze Schelerove filozofije koje identificira Pejović prenosi u istom obliku i Macut u spomenutoj knjizi. Macutov se prikaz Pejovićeva teksta o Scheleru fokusira na njegovo temati-

filozofije Pejović tako uglavnom temelji na četiri Schelerova djela, a to su *Formalizam u etici i materijalna etika vrijednosti*, *Problem sociologije znanja*, *Položaj čovjeka u kozmosu* i *Filozofski nazor na svijet*. Pejovićev je prikaz zapravo sinteza Schelerove misli koja nastoji problematizirati njena bitna mjesta. Stoga je prikazan put od materijalne etike vrijednosti do metafizike. Pejović izlaže ključne momente iz *Formalizma*, a to su Schelerovi koncepti materijalnog *a priori* (kojim kritizira Kanta), vrijednosti (kao i njihova vječna hijerarhija nasuprot historijskoj mijeni vrijednosti), koncept osobe (kojim je čovjek u biti čista intencionalnost), vrijednosni modeli (umjetnik životnog užitka, vodeći duh, junak, genije, svetac) i pojam ljubavi.⁴⁷ Pritom je važno napomenuti da Pejović tvrdi kako sve kasnije Schelerove teme proizlaze iz *Formalizma*, što upućuje na povezanost kasnije i ranije faze Schelerove misli. Pejović nadalje piše kako je pitanje historijskog relativizma Schelera odvelo do tematiziranja odnosa povijesti i znanja kroz konstituiranje sociologije znanja. Svrha Schelerovog razmatranja idealnih i realnih činitelja kretanja povijesti je prema Pejoviću u nadilaženju materijalističkih i idealističkih koncepata povijesti, a njegov je novitet uvođenje nagonskog u shvaćanje realnih faktor (ekonomija, volja za moć).⁴⁸ Realnim i idealnim faktorima, piše Pejović, Scheler nastoji pokazati uvjetovanost znanja, koje je kao objektivni duh realiziran u društvenim institucijama ovisan o realnim faktorima (moći, gospodarstvom, krvnim svezama) i djelovanjem uzornih osoba (koji svojim djelovanjem donose pomake u objektivizaciji duha).⁴⁹ Uz detaljan opis tih osnovnih pojmova sociologije znanja, Pejović također opisuje Schelerovu konkretnu analizu suvremene krize kulture koja je rezultat novovjekovnog *ethosa* znanosti. Scheler u tom pogledu, prema Pejoviću, pokazuje kako znanost kao takva nije oslobođena vrijednosti, već podrazumijeva volju za moć u obliku vladanja nad prirodnim okolnostima.⁵⁰ Rješenje te krize, piše Pejović, Scheler ne nalazi u suvremenoj filozofiji svojeg doba, već u povratku metafizici. Zato će Schelerova antropologija završiti u metafizičkom panteizmu koji podsjeća na Spinozu, jer se u čovjeku usklađuju duh i poriv kao atributi apsolutnog bitka koji onda po čovjeku postaje stvaran.⁵¹ Na tom tragu Pejović upućuje na završni Schelerov tekst, *Filozofski nazor na*

---

ziranje vrijednosti te se stoga ovdje nećemo detaljno upuštati u eksplikaciju tog djela teksta. Usp. Macut, *Hrvatska filozofija od sloma Nezavisne Države Hrvatske 1945. do raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije 1991. godine*, pp. 303–304.

⁴⁷ Danilo Pejović, *Suvremena filozofija Zapada* (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1982.), pp. 65–70.

⁴⁸ Ibid., pp. 70–71.

⁴⁹ Ibid., pp. 71–72.

⁵⁰ Ibid., p. 73.

⁵¹ Ibid., p. 75.

svijet, u kojem takvo metafizičko znanje postaje spasonosno znanje. Tek bi se u okviru metafizičkog znanja, koje bi kao ono koje izvire iz osnova svih stvari trebalo biti znanje svečovjeka, morala ostvariti solidarnost među ljudima na svjetskoj razini.⁵²

Pejović je ovim kratkim tekstom dao presjek cjelokupne Schelerove misli s njezinim vrhuncem u metafizici. Pritom nije samo istaknuo ključna mjesta u Schelerovoj misli, već je pokazao njenu unutarnju povezanost koja se može pratiti od *Formalizma*. Ovaj je tekst stoga istovremeno uvod u Schelerovu misao i njeno problematiziranje u bitnom smislu.

Edo Pivčević (1931 – 2021)

Edo Pivčević pisao je o Scheleru u knjizi *Husserl and Phenomenology* objavljenoj 1970. To djelo je uvod u Husserlovu fenomenologiju te tematizira njen rani razvoj, a uz to se bavi i Schelerovom, Sartreovom i Heideggerovom fenomenologijom.⁵³

U svojoj interpretaciji Schelera Pivčević se središti na odnos Schelera i fenomenologije te ukratko prikazuje Schelerovu etiku vrijednosti i antropologiju. Pivčević tako ističe kako je Scheler proširio područje fenomenoloških razmatranja time što je proširio analizu intencionalnosti na osjećaje i time što je analizirao vrijednosti kao njihove idealne predmete. Scheler pritom kritizira Kantovu formalnu etiku i kao alternativu predstavlja etiku vrijednosti koja se temelji na kritici Kantove »racionalističke« interpretacije pojma *a priori*.⁵⁴ Pivčević piše kako je za Schelera ključno Kantovo podcjenjivanje emocija, koje su prema »racionalističkom« stajalištu neprovjerljive, dok u fenomenološkoj vizuri kao intencionalni akti sadrže preciznu evidenciju jer se odnose na vrijednosti. Za lakše razumijevanje tih koncepata Pivčević smatra kako je potrebno poznavanje Schelerove antropologije koja se pojavljuje znatno kasnije. Tako je i u antropologiji moguće naći osnovne postavke Husserlove fenomenologije. Pivčević analizira sve bitne momente Schelerove antropologije: inteligenciju i duhovnu bit čovjeka, tezu o čovjeku kao asketu života, stupnjevanje života te podjelu na duh i poriv za koju smatra da kroči u metafiziku te da kao takva nije posebice vrijedna.⁵⁵ U sklopu dotične analize navodi sličnosti i razlike

⁵² Ibid., pp. 76–77.

⁵³ *Husserl and phenomenology* je 1972. prevedena s engleskog na njemački pod naslovom *Von Husserl zu Sartre: auf den Spuren der Phänomenologie*. Zatim ju je 1997. Kiril Miladinov preveo s njemačkog na hrvatski pod naslovom *Na tragu fenomenologije*.

⁵⁴ Edo Pivčević, *Na tragu fenomenologije* (Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1997), pp. 125–127.

⁵⁵ Za više vidi ibid., pp. 128–137.

Schelera i Husserla, ističući pojmove fenomenološke redukcije i ideiranja, za koje ustvrđuje da bez njih Schelerova antropologija ne bi postojala. U prikazu osnova Schelerove misli i njegova odnosa s Husserlovom fenomenologijom Pivčević je uspio demonstrirati zašto je Schelerova antropologija nemoguća bez fenomenologije.

*Damir Barbarić (1952)*⁵⁶

Interpretativno nastojanje Damira Barbarića tiče se Schelerove antropološke definicije čovjeka iz *Položaja čovjeka u kozmosu*, koja kroz opreku poriv/duh tematizira upravo postojanje čovjeka. U interpretaciji te teme Barbarić nastoji što čišće i preciznije prikazati Schelerovu misao, ali je također stavlja u širi kontekst povijesti filozofije uz kritiku Schelerovih »nespretnih« interpretacija svojih prethodnika.⁵⁷ Ta je kontekstualizacija ključna jer postavlja Schelerovu misao u širi okvir unutar kojeg ju je moguće sagledati u svojoj širini, koja se nazire iz samog Schelerova teksta. Tako Barbarić navodi kako je za Schelera poriv ono »što« leži u osnovi svijeta odnosno stvarnosti. U definiranju poriva kao osnove Scheler tvrdi da je ono neko ništa koje na neki način jest, čime se zapravo, tako Barbarić, približava Augustinovoj definiciji materije iz *Ispovijesti*.⁵⁸ Pitanje koje se odmah nameće, piše Barbarić, jest pitanje djelatnosti materije, što Schelerov problem poriva stavlja u okvir aristotelovskog problema materije. No, dok je kod Aristotela materija nedjelatna (što znači da nema mogućnost aktualizacije iz sebe same), Scheler se opredjeljuje za drugu mogućnost, a to je panteistička interpretacija prema kojoj je materija ono uistinu djelatno.⁵⁹ Tu poznatu Schelerovu tvrdnju o nemoći duha Barbarić dovodi u pitanje na temelju samog Schelerova teksta. Postaje upitno kako je duh nemoćan ako ima sposobnost kočenja i dokidanja životnog poriva, što je temeljni akt kojim čovjek na kraju postaje čovjekom.⁶⁰ Ako je taj duh nemoćan, Barbarić zaključuje da u igri mora biti i treći element, a to je osnova svih stvari:

»Traži li se na tragu ove pretpostavke u spisu ono što nije ni duh ni poriv, a na neki način je i jedno i drugo, može se to naći u onome što Scheler naziva 'bitkom koji jest sam sobom' (Durch-sich-endes-Sein), kojemu su i duh i poriv tek

⁵⁶ Damir Barbarić posvetio je Scheleru poglavlje u svojoj knjizi *Vježbe u filozofiji* prvi puta objavljenoj 1980. *Vježbe u filozofiji* zbirka su polemičkih interpretacija misli Comtea, Schelera, Kanta, Descartesa, Marxa, Aristotela, Petrića i Leibniza, a u središtu tih interpretacija nalazi se pitanje postajanja, odnosno što znači uistinu biti.

⁵⁷ Usp. Damir Barbarić, *Vježbe u filozofiji* (Zagreb: Demetra, 2007), pp. 17–19 i 24–25.

⁵⁸ Ibid., pp. 18–19.

⁵⁹ Ibid., p. 19.

⁶⁰ Usp. ibid., pp. 19–20 i 22–25.

atributi. Ako uopće išta, onda je upravo on to što poriv može staviti van snage i zakočiti ga.«⁶¹

Taj bitak je prema Barbariću ključan i na njemu on temelji svoju daljnju analizu. Ta se analiza odnosi na središnja mjesta Schelerove antropologije i na neki način dovodi u pitanje i cjelokupnu Schelerovu kasnu misao. Prema Barbariću, zadnja je Schelerova tvrdnja ona o beskonačnom rastu ljudskog svijeta kroz prožimanje duha (koji koči i preusmjeruje poriv) i poriva (koji je djelatna snaga), a koji također zajedno rastu te se stoga njihovim međudjelovanjem otkriva vječni bitak.⁶² Barbarićeva interpretacija ove dihotomije originalan je uvid u Schelerovu antropološku problematiku, koja ju iz prizme klasične filozofske problematike dovodi do krajnjih mogućnosti, a istovremeno ostaje vjerna izvornom tekstu.

Branka Brujić (1931 – 2020)

Branka Brujić napisala je nekoliko članaka o Scheleru, a bila je i predsjednica Međunarodnog društva Max Scheler. Brujić je o Schelerovoj misli pisala iz perspektive njegova cjelokupnog djela, tematski povezujući argumente iz različitih tekstova, te je često uspoređivala njegovu filozofiju s Heideggerovom, Kantovom i Sartreovom.

Primjer takve interpretacije možemo pronaći u članku »Povijesno-filozofijsko ishodište filozofske antropologije kao orijentacije suvremene filozofije« izdanom 1984. u *Filozofskim istraživanjima*. Na početku Brujić tematizira razliku u razumijevanju čovjeka u njemačkom idealizmu i filozofskoj antropologiji, opisujući zatim razvoj filozofske antropologije u Schelera, Plessnera i Gehlena. U tom je pogledu, prema Brujić, ključna promjena u shvaćanju antropologije i njenog mjesta unutar filozofije. Moglo bi se tvrditi kako je u njemačkom idealizmu učenje o ljudskoj prirodi krajnji rezultat filozofskog sistema u cjelini (Kant i Hegel) unutar kojeg je svijet shvaćen kao proces koji je neovisan o čovjeku i unutar kojega se pojam čovjeka izvodi naknadno, dok je u filozofskoj antropologiji pitanje ljudske prirode temeljno pitanje filozofije, čime se prethodno metafizičko shvaćanje svijeta dovodi u pitanje.⁶³ Slijedeći tu razliku, Brujić tematizira Schelerovu antropologiju polazeći od njene metafizike, u kojoj

⁶¹ Ibid., p. 20.

⁶² Ibid., pp. 27b–28b.

⁶³ Branka Brujić, »Povijesno-filozofijsko ishodište filozofske antropologije kao orijentacije suvremene filozofije«, *Filozofska istraživanja* 11/4 (1984), pp. 453–456.

do punog izražaja dolaze Schelerove fenomenološke postavke. U tom pogledu ključni su pojmovi intencionalnosti i ideiranja za koje Brujić zaključuje:

»Ideiranje, pak, ne znači sudjelovanje ljudskog duha na o sebi opstojećem carstvu vječnih i nepromjenjivih ideja, niti je utvrđivanje biti predmeta naslijepim iskustvom. Ideje nisu 'prije stvari', u smislu božanske providnosti stvaranja svijeta, 'nisu u stvarima i nisu poslije stvari, nego su s njima'. To će reći: konstitutivne su za takobitak jer su 'nabačaj' kojim je vođeno iskustvo. <...> Budući da je 'nabačaj' u intencionalnom odnošenju, znanje biti u značenju 'apriornih kategorija' nije po modelu Kantove transcendentnalne spoznaje, niti je uopće racionalistički apriorizam.«⁶⁴

Upravo to je temelj filozofske antropologije na koji Brujić nadovezuje Schelerovo učenje o ljubavi i mržnji kao onome što vodi emocionalnu vezanost uz vrijednosti. Te Schelerove postavke stavlja u kontekst njegove filozofske antropologije i metafizike te ukratko zaokružuje njegovu cjelokupnu misao.⁶⁵ Značajno je također i tematiziranje Heideggerove kritike Schelera iz *Bitka i vremena*, po kojoj je njegova filozofska antropologija samo »regionalna ontologija« s nejasnom pozicijom unutar filozofije, a Schelerov koncept osobe nepripramjen za ontološku definiciju.⁶⁶ Brujić pritom prikazuje domašaj i primjerenost Heideggerove kritike, ukazujući na nedostatke u Schelerovoj misli, kao i na moguće Schelerove odgovore koji ipak opravdavaju filozofsku antropologiju.⁶⁷

O Schelerovoj analizi suvremenog *ethosa* tehničko-znanstvenog čovjeka Brujić je pisala 1985. u članku »Ethos znanstveno-tehničkog svijeta i ideja čovjeka u misli Maxa Schelera«, objavljenom u *Političkoj misli*. Schelerovo poimanje *ethosa* čini središte ove interpretacije, a Brujić na njegovu osnovnu definiciju nadovezuje ostale bitne koncepte Schelerove misli, čime pokazuje domašaj njegova poimanja *ethosa* kao i kritike suvremenog doba. *Ethos* u osnovi označava konkretno vrednovanje neke zajednice, koje utemeljuje i usmjeruje djelovanje njezinih članova i na kojem se posljedično utemeljuje određena politika.⁶⁸ Scheler stoga, piše Brujić, analizira suvremeni kapitalistički *ethos*, koji se radikalno razlikuje od prethodnog srednjovjekovnog ili antičkog *ethosa*. Glavna karakteristika tog novog *ethosa* je volja za moć u vidu čovjekove prevla-

⁶⁴ Ibid., p. 458.

⁶⁵ Usp. ibid., pp. 458–462.

⁶⁶ Ibid., p. 462.

⁶⁷ Usp. ibid., pp. 462–464.

⁶⁸ Branka Brujić, »Ethos znanstveno-tehničkog svijeta i ideja čovjeka u misli Maxa Schelera«, *Politička misao: časopis za politologiju* 22/3 (1985), pp. 94–95.

sti nad prirodom i ideji napretka kao prevlasti nad drugima i povijesti.⁶⁹ Brujić navodi kako je promjena kapitalističkog *ethosa* prema Scheleru nemoguća iz perspektive države ili komunističke revolucije jer se time zapravo ostaje unutar osnovnog obrasca vrednovanja. Kapitalistički način vrednovanja za Brujić je utemeljen u novovjekovnu shvaćanju čovjeka, koje svrhu znanja pronalazi u njegovu ovladavanju prirodom.

U svrhu boljega razumijevanja te Schelerovu analize Brujić detaljnije opisuje pojam *ethosa* te ga povezuje sa Schelerovim shvaćanjem ljubavi i etike vrijednosti. Čovjek kao pojedinačna osoba određen je kroz djelovanje u zajednici koja ima svoj specifičan poredak ljubavi i mržnje, koje kao osnovni obrazac preferiranja ili zanemarivanja vrijednosti određuje svako stvarno vrednovanje nekog društva, a time i strukturu svakog okolnog svijeta pojedinca.⁷⁰ Ta tvrdnja Brujić nužno vraća na Schelerovu teoriju spoznaje. Naime, naše je znanje određeno našim poretkom ljubavi (obrascem preferiranja vrijednosti), jer je ljubav u osnovi zainteresiranost za predmet, odnosno svaki nam je takobitak prvo dan kao vrijedan te ga tek na temelju toga spoznajemo.⁷¹ Prema tome, poredak ljubavi osnova je za shvaćanje usmjerenosti svake vrste spoznaje, a time i znanja koje iz njega proizlazi. Brujić stoga piše kako je Scheler razlikovao ispravan poredak vrijednosti, čiji modaliteti sežu od vitalnih do duhovnih vrijednosti, od stvarnog historijskog poretka vrijednosti nekog društva. Analiza kapitalističkog *ethosa* ne može se jednostavno okarakterizirati kao preokrenuti poredak ljubavi građanskog društva, u kojem su životne vrijednosti nadređene duhovnim, već je on u osnovom smislu zabluda, tj. ograničeni oblik znanja koji se predstavlja kao sveopće znanje koje ima mogućnost gospodarenja nad prirodom.⁷² Brujić stoga upućuje na Schelerovo shvaćanje ljubavi kao stvaralačke sile, koja kao vrijednosna usmjerenost otvara potpuniji potencijal takobitka (od životne do duhovne vrijednosti) te time ne ograničava znanje na jedan vrijednosni aspekt. Ta koncepcija ljubavi kulminira u Schelerovom shvaćanju metafizičkog znanja, koje na kraju članka navodi Brujić i koje bi trebalo biti sjedinjenje potencijala otvorenog ljubavi i stvarne ljudske prakse.⁷³

O Schelerovom poimanju *ethosa* Brujić je pisala i 1994. u članku »Povijesni ethos nasuprot apsolutno postavljenoj slobodi« objavljenom u *Filozofskim istraživanjima*. U tom je tekstu Brujić pokazala kontrast između dva poimanje slobode, koja su prema njoj paradigmatiska u suvremenoj Sartreovoj i Schele-

⁶⁹ Ibid., p. 95.

⁷⁰ Ibid., pp. 96–97.

⁷¹ Ibid., pp. 97–98.

⁷² Ibid., pp. 100–105.

⁷³ Ibid., p. 105.

rovoj etici. Sartreovo poimanje slobode, koje je izraženo u razlikovanju bitka o sebi i bitka za sebe, prema Brujić je nedostatan za objašnjenje kretanja povijesti. Bitak o sebi, odnosno faktički bitak kakav jest za čovjeka, nedostatan je za ljudske potencijale te je stoga sloboda izražena kroz stjecanje bitka za sebe koji se stvara destrukcijom bitka o sebi.⁷⁴ Brujić nas stoga ponovno upućuje na Schelerovo shvaćanje ljubavi i ulogu vrijednosti u spoznaji te definiciju *ethosa* kao faktičkog vrednovanja pojedinačne osobe i društva utemeljenog u poretku ljubavi i mržnje.⁷⁵ U ovom tekstu to je poimanje ljubavi i *ethosa* ponovno uzeto kao osnova za shvaćanje Schelerove kritike novovjekovnog *ethosa* i krize suvremenog čovjeka. Tu analizu Brujić navodi kao alternativu Sartreovom poimanju apsolutne slobode kao ništenju nepristupačnom bitku o sebi, jer je sloboda kod Schelera mogućnost emocionalnog vezivanja uz vrijednosti koje se otkrivaju u suodnošenju s bitkom.

Kritiku novovjekovnog *ethosa* Brujić ovaj put nadopunjuje Schelerovim antropološkim shvaćanjem čovjeka kao sjecišta svih mogućih bitī svijeta i utoliko mjesta ostvarenja božanskog poretka bitī. Tako se čovjek tek kroz ljubav može približiti onome vječnom, a s obzirom da je on mikrokozmos posredstvom kojega se realiziraju sve biti, odgovoran je za kretanje povijesti.⁷⁶ Brujić stoga zaključuje kako je prema Scheleru potrebno usklađivanje s osnovom svijeta iz koje proizlaze sve moguće biti, čime se izbjegava novovjeko zatvaranje u jednostranu perspektivu volje za moć.

Neprijemerenost novovjekovnog oblika znanja i čovjekovu odgovornost za stanje svijeta Brujić dodatno apostrofira u članku »Svijet rada i proces povijesnosti u misli Maxa Schelera« koji je objavljen 1996. u *Filozofskim istraživanjima*. U tom prikazu Brujić prikazuje pojedinosti tehničko-znanstvenog *ethosa* i njegovu povijesnu genezu u Schelerovoj misli. Na teorijskom planu taj *ethos* se za Brujić pokazuje kao rezultat novovjekovnog kvantitativnog razumijevanja prirode, u kojemu se stvari promatraju isključivo u njihovoj prostorno vremensko svezi, čime znanost nastoji spoznati zakonitosti zatečenog, slučajnog takobitka stvari kako bi njime mogla ovladati.⁷⁷ Brujić naznačava da su mehanicistički modeli prirode misaoni konstrukti, jer – tako Brujić – kad bi jednostavno bili vjerna preslika svijeta kakav jest i kakav nam se daje u senzornom aparatu, ne bi ih postojalo beskonačno. Iako je nominalna svrha novovjekovne znanosti

⁷⁴ Branka Brujić, »Povijesni ethos nasuprot apsolutnoj slobodi«, *Filozofska istraživanja* 52/1 (1994), pp. 72–73.

⁷⁵ Ibid., pp. 74–78.

⁷⁶ Ibid., pp. 79–82.

⁷⁷ Branka Brujić, »Svijet rada i proces povijesnosti u misli Maxa Schelera«, *Filozofska istraživanja* 60/1 (1996), p. 158.

općenita spoznaja prirode, piše Brujić, ona zbog svoje jednostrane perspektive proučavanja slučajnog takobitka završava pod vodstvom tehničara koji usavršavaju tehnološke potencijale znanosti i poduzetnicima koji je iskorištavaju u ekonomske svrhe. Brujić također prikazuje Schelerovu povijesnu genezu tog *ethosa* te upućuje na prethodno opisane koncepte ljubavi, osobe i metafizike kao potencijalnih izbavljenja.⁷⁸

Tekst »Etika i izgradnja svijeta« objavljen je 2010. kao izlaganje sa znanstvenog skupa. U njemu je Brujić izložila osnove Kantove etike te Schelerovo poimanje etike vrijednosti i *ethosa*. Nakon razrade ključnih momenta obaju etika, Brujić zaključuje kako je mogućnost Schelerove etike sadržana u Kantovu poimanju svrha kao slobodnog vezivanja volje uz naloge uma.⁷⁹

Milan Galović (1942 – 2021)

U tekstu »Unutrašnje konzekvencije Schelerova misaonog razvitka do filozofijske antropologije« objavljenom 1984. u *Filozofskim istraživanjima*, Milan Galović ukratko je prikazao Schelerov put od fenomenologije do filozofske antropologije. Kao filozofska, ona prema Galoviću označava središte svih mogućih filozofskih problema i disciplina, koji svoj izvor imaju u čovjeku. Galović tvrdi da je razvoj Schelerove filozofske antropologije moguće pratiti od *Formalizma u etici* i *O biti filozofije*, čije je postavke Scheler zadržao kao osnovu za daljnji razvitak. Taj razvitak u antropologiju moguće je pratiti i ako zanemarimo Schelerovu teološku fazu i pitanje o Bogu iz *Formalizma*, što je moguće jer Schelerova etika vrijednosti nije izgrađena na metafizičkim pretpostavkama, već je predradnja za razvitak metafizike.⁸⁰ Tako je već u *Formalizmu*, piše Galović, u definiciji osobe izražena suprotnost duha i života, jer je osoba idealno bivanje, a iskazuje se jedino u duhovnim aktima realizacije intencija. Ta je koncepcija dodatno pojašnjena u spisu *O biti filozofije*, u kojem je Scheler izložio voluntativnu teoriju realiteta koja se temelji na njegovom razlikovanju egzistencijalnog i esencijalnog sloja bitka.⁸¹ O egzistencijalnom sloju bitka, piše Galović, moguće je teoretizirati jer se nagonska sfera čovjeka doživljava u osjećaju otpora realnosti. Na temelju toga Scheler dolazi do teze o podvojenosti duha i života, jer oni kao sfere osobnosti i nagona odgovaraju

⁷⁸ Usp. *ibid.*, pp. 169–172.

⁷⁹ Branka Brujić, »Etika i izgradnja svijeta«, *Politička misao: časopis za politologiju* 47/3 (2010), p. 40.

⁸⁰ Milan Galović, »Unutrašnje konzekvencije Schelerova misaonog razvitka do filozofijske antropologije«, *Filozofska istraživanja* 11/4 (1984), pp. 496–498.

⁸¹ *Ibid.*, pp. 499–500.

doživljaju navedenih slojeva bitka. Zato je Scheler, zaključuje Galović, napravio zaokret u filozofsku antropologiju prema kojoj je čovjek početak i odredište cjelokupnog bitka.⁸²

Svoju disertaciju o Scheleru, pod naslovom »Schelerova fenomenologijska analiza socijalnog bitka«, Galović je obranio 1985, a ona je u prilagođenom obliku objavljena 1989. pod naslovom *Bitak ljubavi*. Tekst »Unutrašnje konzekvencije Schelerova misaonog razvitka do filozofijske antropologije« uklopljen je kao poglavlje u *Bitku ljubavi*, koji također tematski prati razvoj od rane fenomenologije *Formalizma* do metafizičke problematike filozofske antropologije. *Bitak ljubavi* počinje opisom geneze fenomenologije na koju se Scheler kritički nadovezuje, a seže od definiranja intencionalnih akata, kategorijalnog zora, fenomenologijske redukcije do transcendentalne svijesti. Schelerova kritika Husserla odnosi se na shvaćanje emocija kao intencionalnih akata i nadilaženje relacije subjekt/objekt, koja je utemeljena u transcendentalnoj svijesti.⁸³ U osnovu intencionalnosti, piše Galović, Scheler smješta ljubav koja kroz emocije omogućuje sudjelovanje u objektu koji se tek kasnije u refleksiji svodi na odnos subjekta i objekta. Za razliku od Husserlova poimanja intencionalnosti, Scheler naglašava kako izvršitelj intencionalnog akta dolazi u direktnu vezu sa biti danog predmeta, što znači da postoji zakonita veza između akata duha i bitne strukture svijeta.⁸⁴ Galović stoga zaključuje kako je Scheler esencijalist, jer u njegovom poimanju intencionalnosti predmetnog odnosa i redukcije na čiste fenomene, već imamo direktan odnos između biti svijeta i izvršitelja intencionalnog akta. Ta povezanost sa esencijama zapravo smješta Schelera u okvire filozofske tradicije i skolastičke distinkcije esencije i egzistencije, što je distinkcija koju zadržava kroz sve faze svoje misli.⁸⁵ Galović stoga analizira Schelerov pojam osobe, za koji smatra da zadrži Schelerovo izvorno poimanje čovjeka. Tim konceptom Scheler čovjeka dovodi u izravnu svezu sa svijetom, s kojim se on nalazi u stalnom procesu suodređivanja i transcendiranja putem intencionalne aktivnosti.⁸⁶ Zatim slijedi interpretacija pojedinosti koncepta osobe, kao što je njena aktivnost i nemogućnost definiranja, koje Galović povezuje sa Schelerovim konceptom primata ljubavi u spoznavanju te njegovom fenomenološkom analizom vrijednosti iz koje svi navedeni koncepti i proizlaze.

U središtu drugog dijela *Bitka i ljubavi*, naslovljenog »Fenomenologija rada i socijalnog bitka« nalaze se prethodno tematizirana distinkcija egzisten-

⁸² Ibid., pp. 501–502.

⁸³ Milan Galović, *Bitak ljubavi*, (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 1989), pp. 41–43.

⁸⁴ Ibid., pp. 49–52.

⁸⁵ Ibid., pp. 52–53.

⁸⁶ Usp. *ibid.*, pp. 57–63.

cije i esencije te Schelerova analiza životne sfere čovjeka, koja je u suprotnosti s duhovnom. Drugim riječima, ovdje Galović pokazuje Schelerov zaokret u filozofsku antropologiju. Pitanje realnosti kao doživljaja otpora i njegove uloge u konstituciji duha uopće tematizirano je u kontekstu Schelerove teorije opažaja, kojemu u osnovi leži nagonski poriv.⁸⁷ Galović ukratko opisuje rezultate te Schelerove komplicirane metafizičke koncepcije odnosa poriva i našeg osjetilnog aparata te navodi:

»Čovjeku je realitet dan u doživljaju otpora, pa je realno ukupnost onoga što može pružiti otpor našim nagonima, težnjama i htijenju (ukoliko htijenje nije čista duhovna volja). Svijet je kao neidentificirana ukupnost onoga što pruža otpor, dan prije otpora posebnih i pojedinačnih otpora stvari. Bitku koji ne može pružiti otpor i time imati realitet, pripada božanski bitak (bilo da je na način čistog duha ili na način čisto bivajućeg praotpora) i čovječji bitak ili osoba. Naime, prema Scheleru, realno, tj. otporno, ne može biti niti bivajući bitak, niti akt bitak, već jedino 'gotovi' anorganski i vitalni bitak. Stoga realitet (otpor) nema priroda kao *natura naturans* (praporiv), nego samo gotovo priroda, *natura naturata*, nema povijest kao bivanje, događanje, već nastali život (vitalni centri živih bića).«⁸⁸

Takvo poimanje realnog i irealnog bitka prema Galoviću otvara mogućnost Schelerove antropologije, kojom se Galović bavi u trećem i završnom dijelu *Bitka ljubavi*. Osim detaljnog razlaganja fenomenološkog pristupa realnosti, Galović u drugom dijelu opisuje Schelerovu analizu rada u znanstveno-tehničkom *ethosu* kapitalizma te opisuje Schelerovu sociologiju znanja, u kojoj je također opisan Schelerov odnos s problemom povijesti.

Galović analizira filozofsku antropologiju kao središte filozofije uopće, koje je određeno čovjekom kao mjestom u kojem se s jedne strane specijalizira život, a s druge strane središti božanska sfera duha. Prikazujući koncept duha iz *Položaja čovjeka u kozmosu*, Galović opisuje Schelerove koncepte čovjeka kao mikrokozmosa te njegov fenomenološki opis akta ideiranja u razlici spram Husserlova. Tim pojmovima Galović želi pojasniti odnos čovjeka i svijeta te na temelju toga zaključuje kako je sama ljudska egzistencija nužno filozofična.⁸⁹ Tu liniju misli Galović slijedi i nakon opisa poznate Schelerove teze o nemoći duha. Naime, iako je nagoniska sfera života opisana kao ono moćno, duh ima sposobnost kočenja i rekonstruiranja nagonski određene volje. Galović to pokazuje opisujući Schelerov koncept čovjeka kao bića ljubavi (*ens amans*). Ljubav je vrijednosno usmjeravajuća, ona upućuje čovjeka na više vrijednosne mogućnosti danih predmeta te je slobodna od nagona i svake slučajne

⁸⁷ Ibid., pp. 136–138.

⁸⁸ Ibid., p. 141.

⁸⁹ Ibid., pp. 205–206.

realnosti.⁹⁰ Zato Galović zaključuje kako je ljubav u tom smislu put čovjekove »samotrascendencije« i ostvarenja duhovne sfere božanskog bitka. Time se u prvi red Schelerove filozofije ponovno stavlja ono duhovno koje čini istinsku bit ljudske egzistencije. Galović stoga ponovno tematizira fenomenologiju vrijednosti, zatvarajući time krug od Schelerovog ranog poimanja fenomenologije do filozofske antropologije. Završno, Galović razmatra Schelerovu tezu o »dodu poravnanja«, u kojem bi trebalo doći do ozbiljenja solidarnosti na svjetskoj razini i time biti svrha povijesti. Tu nalazimo opise Schelerovog koncepta obrazovnog znanja i metafizičkog izbavljenja svijeta, koje je utemeljeno u svjetskom rastu duha.⁹¹

Iz ovog kratkog opisa *Bitka i ljubavi*, možemo zaključiti kako je Galović napravio ne samo cjeloviti prikaz Schelerove filozofije, već ju je pozicionirao unutar fenomenologije u širem smislu te je ponudio interpretaciju koja na temelju koncepta ljubavi povezuje sve bitne momente rane i kasnije Schelerove misli. Ova je analiza stoga nezaobilazno mjesto svakog daljnjeg promišljanja Schelera na hrvatskom jeziku.

Godine 1989. Galović je također u časopisu *Politička misao* objavio članak »Rad i etika vrijednosti«. Galović je ovdje prikazao genezu aksioloških razmatranja uopće, koja su relativno mlada, nastala nakon Nietzscheova poimanja vrijednosti. Tako se ukratko pokazuju najosnovnije postavke fenomenoloških aksiologija, među koje spada i Schelerova materijalna etika vrijednosti.⁹² Jedini koji je svoju etiku vrijednosti doveo u vezu s radom, navodi Galović, je Scheler. To se odnosi na Schelerovu kritiku kapitalizma i njemu pripadnog tehničko-znanstvenog *ethosa* u kojem rad i tehnika postaju sami sebi svrha, umjesto da su samo sredstva za postizanje svrha.⁹³ Prema postavkama etike vrijednosti, kako ih analizira Galović, vrijednosti bi trebale biti nadređene radu, jer je svaka moguća svrha kao odredbeni princip volje moguća tek na temelju emocionalne usmjerenosti na vrijednost. U kapitalizmu, zaključuje Galović, dolazi do preokretanja tog reda: »Nije vrijednost koja određuje svrhu radu, već je rad taj koji postaje najviša vrijednost i prema tome određuje što je uopće vrijedno ili bezvrijedno.«⁹⁴ Priroda je u tom kontekstu, piše Galović, obezvrijeđena i svedena na sferu korisnosti u sklopu kontinuirane proizvodnje robnih dobara. *Ethos* rada stoga određuje hijerarhiju vrijednosti, moralne obveze

⁹⁰ Ibid., p. 225.

⁹¹ Usp. ibid., pp. 227–241.

⁹² Usp. Milan Galović, »Rad i etika vrijednosti«, *Politička misao: časopis za politologiju* 26/2 (1989), pp. 172–176.

⁹³ Ibid., pp. 176–177.

⁹⁴ Ibid., p. 179.

društva, a s time i čovjekovu nagonsku strukturu, čime on sam postaje biće rada.⁹⁵ Restrukturiranje te nagonске strukture za rad iz perspektive Schelerove misli, zaključuje Galović, moguće je samo na temelju pojedinačnog djelovanja osoba iz redova vladajućih elita.

Galović je također autor 8. sveska *Filozofske hrestomatije* u izdanju Školske knjige. Ta je knjiga izdana 1996. pod naslovom *Suvremena filozofija*, a sadrži kratki pregled Schelerove misli. Galović polazi od Schelerove biografije te opisuje put od fenomenologije do antropologije i metafizike poriva i duha. Ova sažeta, ali cjelovita interpretacija kulminira u opisu Schelerova ideala svečovjeka, kojim Scheler nastoji nadići sva jednostrana određenja čovjeka ukazujući na primarnost i vrijednost njegove duhovne sfere, odnosno osobnosti.⁹⁶ Osim navedenoga, Galović opisuje tadašnje stanje i filozofski poticajne teme u istraživanju Schelerove misli te navodi bitnu stranu i navedenu hrvatsku literaturu⁹⁷ o Scheleru.

O Schelerovoj analizi prirodoznanstvenog znanja Galović je pisao 1997. u knjizi *Uvod u filozofiju znanosti i tehnike*. Galović prvo ukazuje na Schelerovu teoriju o prirodoznanstvenom znanju kao znanju ovladavanja prirodom, te njenu unutarnju povezanost sa razvojem tehnike. Prema tome, znanost ne određuje svrhu tehnici, već su one obje određene instrumentalnim ciljevima koji proizlaze iz ljudske nagonске strukture moći.⁹⁸ Taj proces Galović detaljnije opisuje kasnije u knjizi, gdje naglašava povezanost pozitivističke znanosti i gospodarstva.⁹⁹

O Schelerovu poimanju rata Galović piše u tekstu »Rat kao filozofijska tema« objavljenom 1997. u časopisu *Polemos*. Schelerovo poimanje »genija rata« Galović smješta u metafizičke koncepcije rata, tvrdeći da »genij rata« leži u potpunom otvaranju ljestvice vrijednosti, na način da ujedinjuje inače disperzirane pojedince društva koji su u ratu iznenadno solidarizirani u skladu s vrijednostima neba i zemlje.¹⁰⁰ Svrha je rata širenje nacionalnog prostora i u naciji se, zaključuje Galović, stvarnost usklađuje sa poretkom ljubavi. Nacija u tom smislu, kao politička organizacija, nije društvo utemeljeno u izvanjskim interesima gospodarstva, već je politička zajednica vrijednosno utemeljenog, odnosno kulturno ujedinjenog naroda.¹⁰¹ Zato prema Scheleru, navodi Galović,

⁹⁵ Ibid., p. 181.

⁹⁶ Milan Galović, *Suvremena filozofija* (Zagreb: Školska knjiga, 1996), pp. 211–213.

⁹⁷ Usp. pp. 3–4 ovog rada.

⁹⁸ Milan Galović, *Uvod u filozofiju znanosti i tehnike* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 1997), pp. 39–40.

⁹⁹ Ibid., pp. 100–101.

¹⁰⁰ Milan Galović, »Rat kao filozofijska tema«, *Polemos* 1/1 (1997), pp. 24–25.

¹⁰¹ Ibid., p. 27.

svrha rata nije ubijanje, već je svako ratno ubijanje zbog ostvarenja duhovnog principa vlasti na zemlji, odnosno usklađenja društvene stvarnosti sa poretom ljubavi. Rat bi na taj način trebao poticati vitalnu snagu čovjeka i povezati je s duhovnom sferom kako bi prouzročio novi duhovni prijelom u povijesti.¹⁰² Ovaj tekst objavljen je također kao dio Galovićeve knjige *Rat u transformaciji* iz 2001.¹⁰³

Hotimir Burger (1943 – 2018)

O Schelerovoj antropologiji Hotimir Burger pisao je u knjizi *Filozofska antropologija* objavljenoj 1993. U svojoj ranoj fazi Scheler uočava kako ne postoji nikakvo prirodno jedinstvo čovjeka, već se čovjek uvijek nalazi na razmeđu između života i Boga te je u povijesti upućen na transcendenciju života, što je rezultat čovjekove žudnje za Bogom.¹⁰⁴ Stoga Burger zaključuje kako je za ranog Schelera čovjek rezultat svojeg odnosa s Bogom. U razdoblju filozofske antropologije, tako Burger, Scheler pak nastoji odrediti čovjeka kritikom postojećih teorija o čovjeku (prirodnoznanstvena, filozofska i religijska). Na temelju kritike prirodnoznanstvene teorije o čovjeku Scheler pokazuje da čovjek posjeduje unutrašnji bitak koji je u suprotnosti sa realnim bitkom, a to je svijetu otvorena duhovna sfera osobe koja se odlikuje emocionalnim aktima i aktima zrenja biti.¹⁰⁵ Tim karakteristikama, zaključuje Burger, čovjek je biće koje je otvoreno svijetu te, za razliku od drugih živih bića, nije ovisan o svojem okolišu. Burger nadalje opisuje razvoj čovjekove samosvijesti, koja ga postepeno uzdiže od nagonke ukočenosti do imanjanja svijeta putem pojmovnog odnošenja. U tom kontekstu Burger analizira Schelerovu tezu o nemoći duha. Ono što duhu, kao odvojenom od svijeta, zapravo nedostaje je energija, no duh i život su u međuodnosu na način da duh kočenjem nagona dobiva energiju.¹⁰⁶ Na temelju te međuigre života i duha, piše Burger, volja prestaje biti nagonski određena, već se određuje idejama i vrijednostima duha. Ta ljudska sfera osobnosti stoga, iako suprotna životu, zapravo proizlazi iz života kao njegova krajnja svrha.¹⁰⁷ Svoju interpretaciju Schelerove antropologije Burger završava razmatranjem Schelerova »panenteizma«, prema kojemu se kroz čovjeka ostvaruje apsolutni, tj. božanski bitak kao svrha povijesti.

¹⁰² Ibid., p. 28.

¹⁰³ Usp. Milan Galović, *Rat u transformaciji* (Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2001), pp. 49–62.

¹⁰⁴ Hotimir Burger, *Filozofska antropologija* (Zagreb: Naprijed, 1993), pp. 84–85.

¹⁰⁵ Ibid., pp. 86–87.

¹⁰⁶ Ibid., pp. 89–90.

¹⁰⁷ Ibid., p. 90.

O Schelerovoj antropologiji Burger ponovno piše 2001. u knjizi *Sfere ljudskoga*. Ta knjiga donosi pregled antropološkog pitanja u Kantovoj i Hegelovoj filozofiji te suvremenoj diskusiji u koju ubraja i Schelerovu antropologiju. Cjelokupni projekt Schelerove antropologije opisan je kao nastavak i pokušaj nadilaženja Kantove filozofije, odnosno kao nova formulacija Kantove interpretacije osnovnih metafizičkih pojmova: duše svijeta i Boga.¹⁰⁸ O tom odnosu Burger zaključuje:

»Dok u Kanta ove tri ideje, osobito obzirom na njegovu kritiku tradicionalne metafizike, stoje jedna pored druge u neodređenom odnosu i nisu konstitutivne za spoznaju, te dok je ideji Boga dodijeljena eksplicitno regulativna funkcija, Scheler misli da se u novoj duhovnoj i svjetskopovijesnoj konstelaciji duša ima razumjeti kao uklopljena u život i da je u vitalnoj relaciji s tijelom, a čovjek nastupa u prvi plan kao konstituens samoga božanstva, dok su svijet i povijest poprište tog obogotvorenja i ozbiljenje Boga kao ideje u čovjeku.«¹⁰⁹

Burger nastoji pokazati razvoj Schelerove misli od fenomenologije emocija do metaantropologije. Tako se upušta o njegovo poimanje emocija, fokusirajući se na spise *Biti i oblici simpatije* i *Ordo amoris*, na temelju kojih pokazuje konstitutivnu ulogu emocija (ponajprije ljubavi i simpatije) i vrijednosti za društveni realitet, međusobnu interakciju, spoznaju i metafiziku.¹¹⁰ Te postavke, zaključuje Burger, dosežu vrhunac u Schelerovoj tezi o čovjeku kao ideji čovjeka, čija je bit određena metafizički u njegovu traganju za Bogom. Drugim riječima, Schelerovo poimanje vrijednosti analogno je Husserlovom poimanju logičkih formi kao od čovjeka odvojene bitne strukture, zbog čega je čovjek, kao duhovno biće vezano uz vrijednosti, odvojen od ostatka prirode.¹¹¹ Burger nadalje opisuje Schelerovu tezu o humanizaciji svijeta, koja podrazumijeva da se nagoniska sfera poriva postupno sublimira duhovnim usmjeravanjem, čime čovjek »deificira« život putem ostvarenja vrijednosti. U tekstu *Čovjek u svjetskom dobu poravnanja* ta je »deifikacija« prikazana kao svrha povijesti te poprima metafizički smisao spasenja samog temelja čovjeka, koji bi putem duha trebao ovladati sferom života i time transcendirati sudbinu suvremenog čovjeka određenog kapitalizmom i tehničkim znanjem.¹¹² Te je teze o čovjeku, prema Burgeru, Scheler nastojao objediniti u filozofskoj antropologiji. Tu je stoga opisan projekt antropologije iz *Položaja čovjeka* u kozmosu koji završava u tematiziranju odnosa duha i poriva te duhovnih akta ideiranja, kojima čovjek stječe uvid u apsolutni bitak. Iz toga proizlazi da se čovjek odvaja od

¹⁰⁸ Hotimir Burger, *Sfere ljudskoga* (Zagreb: Prometej, 2001), pp. 200, 200b.

¹⁰⁹ Ibid., p. 200.

¹¹⁰ Usp. ibid., pp. 201–206.

¹¹¹ Ibid., p. 208.

¹¹² Ibid., pp. 213–214.

sfere opstanka postupno opredmećujući svoj svijet, čime se dovodi pred čuđenje i bojazan oko slučajnosti i čudnovatosti bitka, što ga vodi u metafiziku koja predstavlja spoznaju životnog procesa i izgradnju apsolutnog bitka.¹¹³ Te se teze, piše Burger, u Schelerovom zadnjem objavljenom spisu, *Filozofski nazor na svijet*, stavljaju u okvir metafizike. Svojom metafizikom čovjeka i akta, Scheler nastoji nadići postkantovske metafizike koje se usprkos Kantovoj kritici pokušavaju utemeljiti u predmetnom bitku, odnosno iz spoznaje predmetnog bitka žele izvesti apsolutni.¹¹⁴ Burger pokazuje kako je za Schelera sva spoznaja predmetnosti ovisna o čovjeku, što je blisko Kantovoj teoriji spoznaje, no kod Schelera postoji usklađenost između duhovnih akta osobe i bitne strukture svijeta, što znači da je čovjek mjesto ozbiljenja apsolutnog bitka. Takva koncepcija približava metafiziku i religiju kao spasonosno znanje, koje nije racionalna spoznaja takobitka, već je konkretna realizacija božanske ideje kroz međuigru poriva i duhovnih akata ljubavi i simpatije koji se sjedinjuju u čovjeku.¹¹⁵

Schelerovim poimanjem resantimana (*ressentiment*) Burger se bavi u članku »Resantiman i ljudska moralnost« objavljenom 2005. u *Republici*. Ovaj Burgerov tekst prikaz je Schelerova *Resantimana u izgradnji morala* (*Das Ressentiment im Aufbau der Moralen*, 1912). Kao fenomenom, piše Burger, resantiman se pojavljuje na razini osobe te onemogućuje njenu ispravnu djelatnost, odnosno vezivanje uz vrijednosti. On proizlazi iz neaktivnosti, odnosno iz odgađanja reakcije i razrješenja negativnih emocija kao što su srdžba, zavist ili osveta, neovisno o karakteru tih razrješenja (moralno preusmjerenje emocije ili afektivna reakcija).¹¹⁶ Ta se odgoda reakcije i gušenje emocija, zaključuje Burger, javlja zbog osjećaja nemoći zbog nanesene nam nepravde (npr. u osjećaju osвете kad nam netko naštetiti), a sukrivac je uspoređivanje vlastite vrijednosti s vrijednostima drugih. Time na individualnoj razini dolazi do negiranja objektivnog poretka vrijednosti i konstruiranju suprotnog poretka vrijednosti koji se zasniva na mržnji.¹¹⁷ Na temelju tih individualnih negiranja, piše Burger, dolazi do razvitka cjelokupnih moralnih sistema među koje Scheler svrstava novovjekovni humanizam. Tu Schelerovu klasifikaciju Burger označava kao upitnu, posebice ako joj se ne nudi neka prihvatljiva alternativa.¹¹⁸

Ovaj tekst također je objavljen 2008. u Burgerovoj knjizi *Ljudska moralnost*. Uz taj tekst, ovdje je u jednom kratkom poglavlju Burger ponovno opisao

¹¹³ Ibid., pp. 222–224.

¹¹⁴ Ibid., pp. 225–226.

¹¹⁵ Ibid., pp. 226–227.

¹¹⁶ Hotimir Burger, »Resantiman i ljudska moralnost«, *Republika* 61/2 (2005), pp. 60–61.

¹¹⁷ Ibid., pp. 62–63.

¹¹⁸ Ibid., pp. 66–67.

Schelerovo antropološko poimanje čovjeka, koncepciju duha te logiku srca i emocionalnost.¹¹⁹

Davor Ljubimir

Davor Ljubimir doktorirao je 1996. disertacijom naslovljenom »Zasnivanje sociologije znanja u Maxa Schelera«. Ta je disertacija u redigiranom i proširenom izdanju objavljena kao knjiga 2017. Knjiga je naslovljena *Znanje po mjeri svečovjeka*, a u prvom planu nalazi se Schelerova sociologija znanja, ali i Schelerov koncept znanja općenito. Kako bi došao do odredbe sociologije znanja, Ljubimir objašnjava Schelerove koncepte čovjeka i znanja, ulazeći u temeljnu strukturu njegove misli. Tako objašnjava kako Scheler u vrijeme krize čovjeka želi zahvatiti čovjeka u cijelosti, odnosno pokazati njegove bitne odrednice bez zadržavanja na pojedinom aspektu njegove egzistencije.¹²⁰ Ljubimir naglašava kako je već u svojim ranim razmatranjima Scheler pokazao da je čovjek u biološkom smislu »slijepa ulica«, odnosno da se on biološki više ne može specijalizirati te da je njegovu definiciju stoga potrebno tražiti izvan prirodne sfere života. Stoga Scheler razmatra i duh i poriv u čovjeku, no naglasak ostaje na čovjeku kao duhovnom biću.¹²¹ Kao središte ljudske duhovnosti Ljubimir opisuje Schelerov koncept osobe koji se nadovezuje na ideju nedovršenog Boga. Stoga je razvijanje ljudske osobnosti, ističe Ljubimir, ujedno i proces razvijanja Boga u svijetu, tj. deifikacija svijeta i čovjeka. Takovo je poimanje osobe prema Ljubimiru ključno za Schelerove poimanje čovjeka i njegovu povezanost sa svijetom uopće. U ranoj fazi Schelerove misli osoba je jedinstvo intencionalnih akata i kvalitativno je usmjerena vrijednostima, dok je u antropološkoj fazi korelat svijeta.¹²² Ljubimir tvrdi kako je pojam osobe u kontekstu Schelerove antropologije neodvojiv od metafizike, jer se osoba nalazi u odnosu sa sobom samom, svijetom i Bogom. O tim relacijama koje čine bit duhovnosti Ljubimir zaključuje slijedeće:

»Prva evidencija jest uvid 'da jest uopće nešto, a ne ništa', kao reakcija na susret s čistim Ništa, i kao ishodišno filozofijsko, čuđenjem izboreno konstatiranje bitka. Ona utemeljuje mogućnost opredmećenja svijeta uopće. Druga je evidencija uvid da jest biće 'na apsolutan način', budući da 'sav bitak vrste relativnog bitka zahtijeva bitak vrste apsolutnog bitka'. Treća evidencija, naime uvid da 'svako moguće biće posjeduje bitnost ili što bitak (essentia) i tu-bitak (existentia)',

¹¹⁹ Usp. Hotimir Burger, *Ljudska moralnost* (Zagreb: Naklada Breza, 2008), pp. 46–50.

¹²⁰ Davor Ljubimir, *Znanje po mjeri svečovjeka* (Dubrovnik: Sveučilište u Dubrovniku, 2017), pp. 2–3.

¹²¹ Ibid., p. 6.

¹²² Ibid., pp. 11–12.

omogućuje posebitost duhovne aktivnosti i osigurava samospoznaju čovjeka kao duhovne osobe.«¹²³

O tome sklopu bitka Ljubimir zaključuje kako zauzima središnje mjesto u njegovoj misli, ali u zadnjoj fazi postaje ugroženo vitalnom sferom, što ima dalekosežne posljedice za Schelerov koncept znanja. Na ovaj osnovni sklop ljudskog bitka Ljubimir nastavlja sve ostale koncepte Schelerove filozofije koji uključuju poimanje duha i poriva, vrste znanja i njihov vrijednosni poredak, bitak vrijednosti, teoriju opažaja, primat ljubavi i konačno određenje znanja kao bitkovnog odnosa. Na temelju njih on pokazuje odnos duhovne i realne sfere te čovjekov odnos s jednom i drugom. Tako će u sklopu tematiziranja znanja kao bitkovnog odnosa Ljubimir pokazati kako čovjek ne može spoznati tubitak stvari, ali dolazi u odnos s njegovim takobitkom. Znanje je u tom smislu odnos čovjeka s takobitkom stvari, tako da jedno sudjeluje na drugom, što znači da je znanje predrefleksivni, tj. intencionalni akt i kao takvo se razlikuje od spoznaje koja je predmetno zahvaćanje takobitka u svijesti.¹²⁴ To nadalje vodi Ljubimira u razmatranje o prirodnom stavu čovjeka, jer gore navedeno znanje ovisi o vitalnoj ustrojenosti čovjeka, odnosno o njegovoj nagonskoj strukturi. Moguće promjene te nagonске strukture događaju se fenomenološkom redukcijom, koja podrazumijeva kočenje poriva i kontemplaciju bitne strukture svijeta, ili dionizijskom redukcijom, kojom čovjek isključuje duh i prepušta se vitalnoj sferi.¹²⁵

Te postavke Schelerove filozofije imaju ključne posljedice za njegovu koncepciju sociologije znanja, koju Ljubimir interpretira i stavlja u kontekst suvremene rasprave o sociologiji znanja. Kao rezultat Schelerove sociologija znanja pokazuje se da je svaki »takobitak« znanja utemeljen u društvenoj strukturi.¹²⁶ Prema Ljubimiru jedinice socijalnog bitka su slijedeće: 1. zajednica (kao organska povezanost pojedinaca utemeljena u vitalnim vrijednostima), 2. društvo (raspad organske zajednice i rođenje individualizma kojem je karakteristično znanje ovladavanja), 3. Zajednica osoba (solidarnost između autonomnih pojedinaca vođenih idejama i vrijednostima) i 4. masa (nepovezani i besvjesni skup ljudi vođen imitacijom volje vođe). Te osnovne grupe su konstanta ljudskog suodnošenja u nekom konkretnom *ethosu*.¹²⁷ Ljubimir je također opisao Schelerov koncept povijesti, koji se temelji na međudjelovanju realnih (ekonomija, moć, krvno srodstvo) i idealnih čimbenika (kulturene vrijednosti). U tom problematiziranju Schelerova teksta *Problem sociologije znanja* Ljubimir zaključuje

¹²³ Ibid., p. 14.

¹²⁴ Ibid., pp. 59–61.

¹²⁵ Usp. *ibid.*, pp. 65–70.

¹²⁶ Ibid., pp. 93–94.

¹²⁷ Ibid., p. 106.

kako je princip povijesti određen odlukama upravljačkih elita, koji svojim odlukama određuju *ethos* svojih sljedbenika.¹²⁸ Osnovne koncepte Schelerove teorije znanja Ljubimir nakon toga dovodi u vezu sa Schelerovom metafizikom duha i poriva. Prethodno tematizirani bitni i vrijednosni uvidi čovjeka mogu se ostvariti tek parcijalno, jer su limitirani nepromjenjivom prirodnom podlogom ljudskog sudjelovanja i ovise o volji vladajućih.¹²⁹ Schelerova su metafizička rješenja (kao što je koncept »doba poravnanja«), zaključuje Ljubimir, tek opisi potencijalnih podudaranja idealnih faktora.

Znanjem po mjeri svečovjeka Ljubimir je dao presjek Schelerove cjelokupne misli i opisao njen odnos s konceptima sociologije znanja, koji imaju bitne posljedica za Schelerov sistem u cijelosti. Osim toga, on je smjestio Schelerovu sociologiju znanja u povijesni i suvremeni kontekst rasprave o sociologiji znanja.

Goran Gretić (1945)

Goran Gretić pisao je o Schelerovoj »prijepornoj« interpretaciji rata u članku »Etika, filozofija rata i pitanje Europe: Max Scheler u kontekstu« objavljenom 2007. u *Političkoj misli*. Gretićev tekst kritički je pregled Schelerova teksta *Genij rata* u kojem razmatra Schelerovu fenomenologijsku metodu i njegovo zastupanje njemačkog militarizma u razdoblju Prvog svjetskog rata. Dva su ključna momenta Gretićeve kritike Schelerova teorijskog pristupa. Prvo se pokazuje kako je Schelerova fenomenološka metoda samo proizvoljno interpretiranje povijesti, koje pojedine povijesne momente i stavove jednostavno proglašava čistim bitima.¹³⁰ Drugo, ta je interpretacija, kako to Schelerovim riječima demonstrira Gretić, utemeljena u materijalnoj etici vrijednosti. U kontekstu Schelerove etike rat je zapravo ključan za ostvarenje života kao duhovne kulture, jer je utemeljen u najvišim vrijednostima, odnosno utemeljen je u vrijednostima svetoga i kao takav ostvarenje je poretka ljubavi.¹³¹ Rat je stoga na Schelerovoj skali vrijednosti, zaključuje Gretić, postavljen više od mira te je duh ratnika poiman kao pokretalačka sila ljubavi na zemlji. Za Schelera je stoga Prvi svjetski rat izraz borbe protiv buržuskog morala i kapitalističkog *ethosa* i njihove moralne dekadencije.¹³² Iz tih je razloga, kako to pokazuje Gretić, rođen Schelerov »militarizam iz uvjerenja«, kojim se rat opravdava kao više vrijedan od mira te se kritizira Kantova teza o vječnom miru, kao

¹²⁸ Ibid., p. 115.

¹²⁹ Ibid., p. 185.

¹³⁰ Goran Gretić, »Etika, filozofija rata i pitanje Europe: Max Scheler u kontekstu«, *Politička misao: časopis za politologiju* 64/2 (2007), p. 16.

¹³¹ Ibid., pp. 19–22.

¹³² Usp. *ibid.*, pp. 20–21.

i ostale relevantne teorije mira. U interpretaciji povijesnih činjenica Scheler po Gretiću ostaje na strani opravdanja njemačke pozicije u Prvom svjetskom ratu te primjerice opravdava njemačko bombardiranje katedrale u Reimsu, s obrazloženjem da su je Nijemci osvojili od francuskih buržuja koji zauzimaju niže mjesto na skali vrijednosti.¹³³ Zaključno valja istaknuti da Gretić naglašava kako ovo Schelerovo »upitno« stajalište i naknadno opravdanje ratnih zbivanja često ostaje zanemareno u interpretacijama Schelerove filozofije.

O odnosu Schelerove filozofije i njegova poimanja rata, Gretić je pisao i u knjizi *Problem drugoga i stranoga: socijalna ontologija i asimetrija etičkoga* iz 2012. Prethodno navedeni tekst objavljen je u sklopu te knjige, ali je nadopunjen u obliku novog poglavlja. Svoju eksplikaciju Schelerova poimanja rata Gretić započinje konstatacijom da je Prvi svjetski rat u Schelerovoj vizuri ostvarenje njegove etike u praksi. Također ističe kao negativnu Schelerovu tendenciju da svoja djela ostavlja »nedorečenim« jer u svojem sinkretističkom pristupu zapravo ne daje odgovor na postavljena pitanja, već ih uvijek odlaže za kasnije razradu koja nikad ne dolazi.¹³⁴ Gretić također ističe kako je osim *Genija rata*, Scheler za vrijeme rata bio autor cijelog niza programatskih tekstova o ratu te je, kao javni intelektualac, bio angažiran u ratnoj propagandi, držeći govore i pišući novinske članke. Kao takav, Scheler i njegova misao potpadaju pod konzervativnu struju njemačke inteligencije koja je negirala humanističke vrijednosti zapadne civilizacije, što je prema Gretiću neodvojivo od Schelerove misli u cijelosti.¹³⁵ Schelerova su opravdanja rata i nasilja, piše Gretić, izrazito problematična u kontekstu Njemačke nakon Prvog svjetskog rata te u suvremenim interpretacijama Schelerove misli koje taj problem ili zanemaruju ili preuzimaju.

Gretić se stoga upušta u tematiziranje same Schelerove filozofije te opisuje njezine sličnosti i razlike s Husserlovom fenomenologijom. Tako naglašava kako je Scheler već prije Husserla tematizirao problematiku krize Europe na teorijskom i praktičnom planu, što se ogleda u njegovoj kritici gospodarećeg znanja pozitivne znanosti. Sam Husserl došao je do sličnih gledišta nakon Prvog svjetskog rata, kada se ističe nužnost fenomenološke analize povijesti i pitanje budućnosti duha Europe izraženog u knjizi *Kriza europskih znanosti*.¹³⁶ Gretić zato opisuje prijelaz od univerzalnosti i statičnosti transcendentalne fenomenologije do »genetičke fenomenologije« u kojem se postavlja pitanje obnove europske kulture koja biva ugrožena tehničko-znanstvenim svjetonazorom.

¹³³ Ibid., p., 21.

¹³⁴ Goran Gretić, *Problem drugoga i stranoga: socijalna ontologija i asimetrija etičkoga* (Zagreb: Naklada Breza, 2012), p. 68.

¹³⁵ Ibid., pp. 70–71.

¹³⁶ Ibid., pp. 78–80.

Dok je kod Husserla zadaća obnove europskog duha postavljena u filozofiju, kod Schelera se ta zadaća, u spisima koje navodi Gretić, dovodi u vezu s ratom. Tako je s konceptom rata povezana njegova etika vrijednosti, a uvijek se nanovo koncipira ideja njemačkog duha koji bi se trebao suprotstaviti lažnim etikama i vrijednostima građanskog društva.¹³⁷ Opise Schelerovih različitih zamisli o jedinstvu Europe i njenoj povezanosti s ratom, Gretić prikazuje u kontekstu njegovih ratnih spisa i predratnih djela o etici. Gretić također upućuje na nedovoljno dorađene aspekte Schelerove misli te njegovu povezanost sa ostalim filozofima tog doba. Stoga je ova studija važna za sve interpretacije Schelerove misli, jer osvjetljava njena nedovoljno tematizirana mjesta.

Ostali doprinosi

Vilim Keilbach pisao je Scheleru i njegovom fenomenologijskom poimanju religioznog čina u članku »Problem intuicije u modernoj filozofiji i psihologiji religije«. ¹³⁸ Keilbach također navodi Schelera kao jednog od metafizičara iracionalnog u članku »Uloga iracionalnog u religiji« i daje opis takve metafizike. ¹³⁹ U članku »Metafizika religije« usputno spominje kako je Schelerov fenomenologijski pristup religiji ipak bio neadekvatan za katoličku misao. ¹⁴⁰

Pavao Vuk-Pavlović¹⁴¹ referirao se na Schelerovo poimanje emocija kao intencionalnih akata i njihovu upućenost na vrijednosti u *Spoznaji i spoznajnoj teoriji*.¹⁴² Kritiku Schelerova poimanja ljubavi te njegov koncept osobe, koji prijevodi kao lice, Vuk-Pavlović piše u dvije bilješke u *Ličnosti i odgoju*.¹⁴³ Vuk-Pavlović spominje Schelera i u tekstu *Spinozina nauka*.¹⁴⁴

¹³⁷ Usp. *ibid.*, pp. 83–94.

¹³⁸ Usp. Vilim Keilbach, »Problem intuicije u modernoj filozofiji i psihologiji religije«, *Bogoslovska smotra* 25/1 (1937), pp. 78–81 i Barišić, »Filozofijska antropologija u Hrvatskoj«, 2019, p. 301.

¹³⁹ Usp. Vilim Keilbach, »Uloga iracionalnog u religiji«, *Bogoslovska smotra* 23/2 (1935), pp. 145–153.

¹⁴⁰ Usp. Vilim Keilbach, »Metafizika religije«, *Bogoslovska smotra* 23/3 (1935), p. b307.

¹⁴¹ Podaci o Vuk-Pavlovićevom pozivanju na Schelera preuzeti su iz Ivana Zagorac, Tomislav Dretar, »Ima li u odgoju mjesta za ljubav? Vuk-Pavlovićeva kritika Maxa Schelera« (u tisku).

¹⁴² Usp. Pavao Vuk-Pavlović, *Spoznaja i spoznajna teorija* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1926), pp. 239–240

¹⁴³ Usp. Pavao Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj* (Zagreb: Tipografija, 1932), pp. 259–260, 261–266

¹⁴⁴ Usp. Pavao Vuk-Pavlović, *Spinozina nauka*, u: Milan Polić (ur.), Pavao Vuk-Pavlović, *Povijesnofilozofski tekstovi*, (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2011), p. 168.

Mirko Validžić napisao je pregled Schelerove antropologije iz *Položaja čovjeka u kozmosu* s naglaskom na Schelerovo poimanje duha i osobe u članku »Schelerova koncepcija duha«. ¹⁴⁵

Mijo Škvorc referirao se na Schelerovo poimanje i skalu vrijednosti u svojoj raspravi s Brankom Bošnjakom. ¹⁴⁶

Ivan Kozelj se ukratko poziva na Schelerovo poimanje vrijednosti u knjizi *Savjest: put prema Bogu*. ¹⁴⁷

Ante Kusić ukratko je opisao Schelerovo poimanje odnosa s Bogom u članku »Suvremena filozofija i pristup Bogu«. ¹⁴⁸

Rudi Supek pisao je Schelerovoj antropologiji iz *Položaja čovjeka u kozmosu* u knjizi *Psihologija i antropologija: Ideje i portreti*. Supek smješta Schelerovu antropologiju u kontekst evolucionizma i opisuje Gehlenovu kritiku Schelera. ¹⁴⁹

Danko Grlić napisao je enciklopedijsku zabilješku o Schelerovu životu i glavnim djelima, referirajući se na materijalnu etiku vrijednosti i filozofsku antropologiju u *Leksikonu filozofa*. ¹⁵⁰

Igor Bošnjak pisao je o Schelerovom »dobu poravnanja« i ideji svečovjeka, kao pozivu na utemeljenje univerzalne svjetske filozofije i solidarnosti u članku »Ideja kozmopolitske svjetske filozofije Maxa Schelera«. Također je ukratko uputio na odnos Schelerove i Buddhine misli. ¹⁵¹

Željko Pavić je iz perspektive fenomenološkog poimanja svijeta kritizirao Gehlenovu i Schelerovu filozofsku antropologiju u knjizi *Zbiljnost i stvarnost*. ¹⁵² U članku »Životni svijet kao 'prirodni svijet'« naglasio je kako su Husserlove tri vrste istine jednake Schelerovim trima vrstama znanja. ¹⁵³ Isto tako je ukazao

¹⁴⁵ Usp. Mirko Validžić, »Schelerova koncepcija duha«, *Crkva u svijetu* 3/4 (1968), pp. 91–97

¹⁴⁶ Usp. Branko Bošnjak, *Marksist i kršćanin* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 1969)

¹⁴⁷ Usp. Ivan Kozelj, *Savjest: put prema Bogu*, (Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1970)

¹⁴⁸ Usp. Ante Kusić, »Suvremena filozofija i pristup Bogu«, *Crkva u svijetu* 14/3 (1979), p. 207

¹⁴⁹ Usp. Rudi Supek, *Psihologija i antropologija: Ideje i portreti* (Beograd: Nolit, 1981), pp. 139–141

¹⁵⁰ Usp. Danko Grlić, *Leksikon filozofa* (Zagreb: Naprijed, 1983), pp. 366–368

¹⁵¹ Usp. Igor Bošnjak, »Ideja kozmopolitske svjetske filozofije Maxa Schelera«, *Filozofska istraživanja* 18/3 (1986), pp. 817–824

¹⁵² Usp. Željko Pavić, *Zbiljnost i stvarnost* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 1989), pp. 239–266

¹⁵³ Usp. Željko Pavić, »Životni svijet kao 'prirodni svijet'«, *Filozofska istraživanja* 50/3 (1993), pp. 556–557

na značaj Schelerove eidetske redukcije u fenomenološkom pristupu religiji u članku »‘Sveto’ u mreži dijalektike svjetovnosti«. ¹⁵⁴

Ante Pažanin napisao je uvodnik 60. broju *Filozofskih istraživanja*, gdje je centralna tema bila Schelerova filozofija. Pažanin se referirao na Schelerovo poimanje vrijednosti, antropologiju i autorske radove o Schelerovoj misli. ¹⁵⁵ Taj je tekst uvršten u Pažaninovu knjigu *Etika i politika*. ¹⁵⁶

Marijan Cipra pisao je o Schelerovoj materijalnoj etici vrijednosti, antropologiji i metafizici, koje je nastojao ukratko uklopiti u svoje misli o etici u *Mislima o etici*. ¹⁵⁷

Josip Talanga pisao je o Schelerovoj intuicionističkoj etici u *Uvodu u etiku*. ¹⁵⁸

Frane Franić ukratko je opisao Schelerovu etiku vrijednosti i naveo kako je njegovo najznačajnije djelo *O vječnome u čovjeku* u knjizi *Povijest filozofije*. ¹⁵⁹

Nikola Skledar pisao je o Schelerovoj antropologiji na više mjesta u nekoliko knjiga, što je sabrano u njegovoj knjizi *Čovjek i kultura: uvod u socio-kulturnu antropologiju*. ¹⁶⁰

Josip Oslić pisao je Hildenbrandovom poimanju vrijednosti te je naglasio neke od njegovih razlika spram Schelerove fenomenologije vrijednosti u knjizi *Izvor budućnosti: fenomenološki i hermeneutički pristupi svijetu faktičnog životnog iskustva*. ¹⁶¹ U članku »‘Sachichkeit’ u filozofskoj antropologiji Hansa-Euarda Hengstenberga« ukratko je opisao osnove Schelerove antropologije te je usporedio s Hengstenbergovom. ¹⁶² Također je opisao Hufnagelovu kritiku

¹⁵⁴ Usp. Željko Pavić, »‘Sveto’ u mreži dijalektike svjetovnosti«, *Filozofska istraživanja* 50/3 (1993), pp. 712–713, 716

¹⁵⁵ Usp. Ante Pažanin, »Aktualnost filozofije vrijednosti Maxa Schelera«, *Filozofska istraživanja* 60/1 (1996), pp. 87–92

¹⁵⁶ Usp. Ante Pažanin, *Etika i politika* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2001).

¹⁵⁷ Usp. Marijan Cipra, *Misli o etici* (Zagreb: Školska knjiga, 1999), pp. 21, 57–59, 114–119, 148.

¹⁵⁸ Usp. Josip Talanga, *Uvod u etiku* (Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 1999), pp. 69–70.

¹⁵⁹ Usp. Frane Franić, *Povijest filozofije* (Zagreb: Crkva u svijetu, 2001).

¹⁶⁰ Usp. Nikola Skledar, *Čovjek i kultura: uvod u socio-kulturnu antropologiju* (Zagreb: Filozofski fakultet, Zaprješić: Matica hrvatska, 2001).

¹⁶¹ Usp. Josip Oslić, *Izvor budućnosti: fenomenološki i hermeneutički pristupi svijetu faktičnog životnog iskustva* (Zagreb: Demetra, 2002), pp. 289–297, 322–323.

¹⁶² Usp. Josip Oslić, »‘Sachichkeit’ u filozofskoj antropologiji Hansa-Euarda Hengstenberga«, *Filozofska istraživanja* 93/2 (2004), pp. 462–480.

nekih aspekata Schelerove fenomenologije u članku »'Transcendentalno-kritička' pedagogika Erwina Hufnagela«. ¹⁶³

Milan Kangrga napisao je kritički osvrt na Schelerovu materijalnu etiku vrijednosti iz hegelijansko-marksističke vizure u knjizi *Etika: osnovni problemi i pravci*. ¹⁶⁴

Dalibor Pinčić pisao je o Schelerovom duhovnom poimanju čovjeka i njegovoj povezanosti s Bogom na temelju Schelerova *Položaja čovjeka u kozmosu i Ideje čovjeka* u članku »Antropološka misao u filozofiji Maxa Schelera«. ¹⁶⁵

Ivan Koprek pisao je o Schelerovoj etici vrijednosti u poglavlju o aksiologiji u knjizi *Mala povijest etike*. ¹⁶⁶ Također se, na nekoliko mjesta, referira na Schelerovo poimanje čovjeka, vrijednosti i smrti u knjizi *Korak za smisao*. ¹⁶⁷

Iris Tićac pisala je o Wojtylinoj kritici Schelerove etike vrijednosti u knjizi *Personalistička etika Karola Wojtyle*. ¹⁶⁸

Alen Tomić napisao je pregled Schelerove materijalne etike vrijednosti iz Schelerova *Formalizma u etici i materijalne etike vrijednosti*, nastojeći pratiti isključivo izvornu argumentaciju. Tomić u članku »*Ordo amoris*, osoba i vrijednost u filozofiji Maxa Schelera« prikazuje bitne momente etike vrijednosti, od kritike Kantove teorije spoznaji, odnosa vrijednosti i emocija do koncepta osobe. ¹⁶⁹

Željko Senković pisao je o odnosu Heideggerove i Schelerove misli o čovjeku u članku »Horizont egzistencijalne antropologije – Heidegger, Kant, Scheler«. ¹⁷⁰

¹⁶³ Usp. Josip Oslić, »'Transcendentalno-kritička' pedagogika Erwina Hufnagela«, *Filozofska istraživanja* 97/2 (2005), pp. 501–505.

¹⁶⁴ Usp. Milan Kangrga, *Etika: osnovni problemi i pravci*, (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2004), pp. 410–418.

¹⁶⁵ Usp. Dalibor Pinčić, »Antropološka misao u filozofiji Maxa Schelera«, *Obnovljeni Život* 61/2 (2006), pp. 201–212.

¹⁶⁶ Usp. Ivan Koprek, *Mala povijest etike* (Zagreb: Filozofski fakultet Družbe Isusove, 2004), pp. 77–78.

¹⁶⁷ Usp. Ivan Koprek, *Korak za smisao* (Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1993).

¹⁶⁸ Usp. Iris Tićac, *Personalistička etika Karola Wojtyle* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2008).

¹⁶⁹ Usp. Alen Tomić, »*Ordo amoris*, osoba i vrijednost u filozofiji Maxa Schelera«, *Nova prisutnost* 8/3 (2010), pp 317–342.

¹⁷⁰ Usp. Željko Senković, »Horizont egzistencijalne antropologije – Heidegger, Kant, Scheler«, *Filozofska istraživanja* 31/3 (2011), pp. 529–532.

Ivan Šestak poziva se na Schelera i ukratko navodi neke dijelove Schelerove antropologije u knjizi *Prilozi filozofiji o čovjeku*.¹⁷¹

Darija Rupčić-Kelam referirala se na Schelerovo poimanje ljubavi i Galovićevu interpretaciju istog u članku »Filozofija ljubavi – ljubav kao stvaralaštvo, sloboda u trajanju i izgradnja«.¹⁷²

Marijan Varjačić ukratko je rekonstruirao Schelerovo poimanje ljubavi i vrijednosti u svojoj analizi pjesama Božice Jelušić u članku »Uz obljetnicu Božice Jelušić«.¹⁷³

Martina Volarević referirala se na neke aspekte Schelerove antropologije u članku »Nesloboda slobode«.¹⁷⁴

Zaključak

Iz navedenoga možemo vidjeti kako je Schelerova misao još od svojih početaka bila prisutna u hrvatskoj filozofiji. Autori interpretirani u glavnom dijelu rada uglavnom su nastojali cjelovito interpretirati Schelera. Taj je holistički pristup prisutan i u kraćim radovima (Pejović, Filipović, Brujić, Pivčević, Gretić, Burger), koji iz različitih aspekata Schelerove misli nastoje pokazati njenu integralnu povezanost i značaj za razvoj filozofije i njene suvremene problematike. Posebice je važno istaknuti kako se u pojedinim pristupima (Barbarić, Burger) Schelerova antropologija smješta u širi kontekst tradicionalne filozofske problematike. Važno je istaknuti i kritičku perspektivu na području fenomenologije religije (Zimmermann) koja je zasigurno imala svoj utjecaj na razvoj hrvatske neoskolastike. Hrvatska recepcija tematizira i često zanemarene aspekte Schelerove filozofije, naime »upitno« poimanje rata (Galović, Gretić) i »slabu« interpretaciju povijesti filozofije (Barbarić, Gretić). Isto tako imamo i dvije cjelovite interpretacije Schelera, koje povezuju sve aspekte Schelerove misli te tvore temeljne interpretacije Schelera na ovim prostorima, a središnje im je poimanje Schelerove misli različito (Galović, Ljubimir). Sva navedena djela zahvaćaju ono bitno u Schelerovoj misli te nude poticaj za daljnje razmatranje Schelerove filozofije u kontekstu opće filozofske problematike. U kontekstu ostalih doprinosa ističe se precizan pregled Schelerove rane filozofije vrijednosti (Tomić) i kasnog »kozmpolitskog« shvaćanja kulture i filozofije

¹⁷¹ Usp. Ivan Šestak, *Prilozi filozofiji o čovjeku* (Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 2011).

¹⁷² Usp. Darija Rupčić-Kelam, »Filozofija ljubavi – ljubav kao stvaralaštvo, sloboda u trajanju i izgradnja«, *Filozofska istraživanja* 161/1 (2021), pp. 119–133.

¹⁷³ Usp. Marijan Varjačić, »Uz obljetnicu Božice Jelušić«, *Kaj* 25/1–2 (2021), pp. 3–14.

¹⁷⁴ Usp. Martina Volarević, »Nesloboda slobode«, *Filozofska istraživanja* 161/1 (2021), pp. 19–34.

(Bošnjak), no naglasak ostaje na Schelerovoj antropologiji (Pinčić, Validžić, Skledar, Cipra, Senković, Supek, Šestak). Valja ukazati i na kritiku Schelerove antropologije, koja je utemeljena u širem kontekstu fenomenologije (Pavić). U filozofsko-teološkoj literaturi od Zimmermanna nadalje često se poziva na Schelerove koncepte vrijednosti i osobe (Koprek, Kozelj, Kusić, Škvorc, Pinčić), razrađene su i neke od stranih recepcija Schelerove misli (Oslić, Tićac), a Scheler se često usputno citira u člancima koji tematiziraju antropologiju, vrijednosti ili ljubav (Rupčić-Kelam, Volarević, Varjačić).

Zaključno se može reći da je hrvatska recepcija Schelerove misli, iako razmjerno mala, bogata cjelovitim interpretacijama i značajnim prikazima pojedinih aspekata Schelerove misli, koje je postavljaju u bitan kontekst suvremene filozofske problematike.

Literatura

- Barbarić, Damir, *Vježbe u filozofiji* (Zagreb: Demetra, 2007).
- Barišić, Pavo, »Der Weltbegriff in der neuerenkroatischen Philosophie«, *Synthesis philosophica* 68/2 (2019), pp. 431–455.
- Barišić, Pavo, »Filozofska antropologija u Hrvatskoj«, *Filozofska istraživanja* 154/2 (2019), pp. 293–312.
- Bošnjak, Branko, *Marksist i kršćanin* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 1969).
- Bošnjak, Igor, »Ideja kozmopolitske svjetske filozofije Maxa Schelera«, *Filozofska istraživanja* 18/3 (1986.), pp. 817–824.
- Brujić, Branka, »Etika i izgradnja svijeta«, *Politička misao: časopis za politologiju* 47/3 (2010), pp. 30–42.
- Brujić, Branka, »Ethos znanstveno-tehničkog svijeta i ideja čovjeka u misli Maxa Schelera«, *Politička misao: časopis za politologiju* 22/3 (1985), pp. 94–106.
- Brujić, Branka, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=70822> (pristupljeno 28. listopada 2023).
- Brujić, Branka, »Povijesni ethos nasuprot apsolutno postavljenoj slobodi«, *Filozofska istraživanja* 52/1 (1994), pp. 67–83.
- Brujić, Branka, »Povijesno-filozofijsko ishodište filozofske antropologije kao orijentacije suvremene filozofije«, *Filozofska istraživanja* 11/4 (1984), pp. 453–471.
- Brujić, Branka, »Svijet rada i proces povijesnosti u misli Maxa Schelera«, *Filozofska istraživanja* 60/1 (1996), pp. 157–173.
- Burger, Hotimir, *Filozofska antropologija* (Zagreb: Naprijed, 1993).
- Burger, Hotimir, *Ljudska moralnost* (Zagreb: Naklada Breza, 2008).
- Burger, Hotimir, *Sfere ljudskoga* (Zagreb: Prometej, 2001).

- Burger, Hotmir, »Resantiman i ljudska moralnost«, *Republika* 61/2 (2005), pp. 58–68.
- Cipra, Marija, *Misli o etici* (Zagreb: Školska knjiga, 1999).
- Čehok, Ivan, *Filozofija Stjepana Zimmermanna* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 1993).
- Filipović, Vladimir, »Aksiologija i pedagogija« u: Čehok, Ivan, *Filozofija odgoja: izbor hrvatskih pisaca* (Zagreb: Školska knjiga, 1997).
- Filipović, Vladimir, »Max Scheler i suvremena filozofijska antropologija« u: Scheler, Max, *Položaj čovjeka u kozmosu* (Sarajevo: Veselin Masleša, 1987).
- Franić, Frane, *Povijest filozofije* (Zagreb: Crkva u svijetu, 2001).
- Galović, Milan, *Bitak ljubavi* (Zagreb, Hrvatsko filozofsko društvo, 1989).
- Galović, Milan »Rad i etika vrijednosti«, *Politička misao: časopis za politologiju* 26/2 (1989), pp. 172–182.
- Galović, Milan, »Rat kao filozofijska tema«, *Polemos* 1/1 (1997), pp. 11–35.
- Galović, Milan, *Rat u transformaciji* (Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2001).
- Galović, Milan, *Suvremena filozofija* (Zagreb: Školska knjiga, 1996).
- Galović, Milan, »Unutrašnje konzekvencije Schelerova misaonog razvitka do filozofijske antropologije«, *Filozofska istraživanja* 11/4 (1984), pp. 495–502.
- Galović, Milan, *Uvod u filozofiju znanosti i tehnike* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 1997).
- Gretić, Goran, »Etika, filozofija rata i pitanje Europe: Max Scheler u kontekstu«, *Politička misao: časopis za politologiju* 64/2 (2007), pp. 15–30.
- Gretić, Goran, *Problem drugoga i stranoga: socijalna ontologija i asimetrija etičkoga* (Zagreb: Naklada Breza, 2012).
- Gričić, Danko, *Leksikon filozofa* (Zagreb: Naprijed, 1983).
- Ljubimir, Davor, *Znanje po mjeri svečovjeka* (Dubrovnik: Sveučilište u Dubrovniku, 2017).
- Kangrga, Milan, *Etika: osnovni problemi i pravci* (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2004).
- Keilbach, Vilim, »Metafizika religije«, *Bogoslovska smotra* 23/3 (1935), pp. 305–320.
- Keilbach, Vilim, »Problem intuicije u modernoj filozofiji i psihologiji religije«, *Bogoslovska smotra* 25/1 (1937), pp. 75–87.
- Keilbach, Vilim, »Uloga iracionalnog u religiji«, *Bogoslovska smotra* 23/2 (1935), pp. 145–153.
- Koprek, Ivan, *Korak za smisao* (Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1993).
- Koprek, Ivan, *Mala povijest etike* (Zagreb: Filozofski fakultet Družbe Isusove, 2004).
- Kozelj, Ivan, *Savjest: put prema Bogu* (Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1970).

- Kusić, Ante, »Suvremena filozofija i pristup Bogu«, *Crkva u svijetu* 14/3 (1979), pp. 198–212.
- Macut, Ivan, *Hrvatska filozofija od sloma Nezavisne Države Hrvatske 1945. do raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije 1991. godine* (Split: Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja, 2020).
- Oslić, Josip, *Izvor budućnosti: fenomenološki i hermeneutički pristupi svijetu faktičnog životnog iskustva* (Zagreb: Demetra, 2002).
- Oslić, Josip, »'Sachlichkeit' u filozofskoj antropologiji Hansa-Euarda Hengstenberga«, *Filozofska istraživanja* 93/2 (2004), pp. 462–480.
- Oslić, Josip, »'Transcendentalno-kritička' pedagogika Erwina Hufnagela«, *Filozofska istraživanja* 97/2 (2005), pp. 501–505.
- Pavić, Željko, »'Sveto' u mreži dijalektike svjetovnosti«, *Filozofska istraživanja* 50/3 (1993), pp. 707–717.
- Pavić, Željko, *Zbiljnost i stvarnost* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 1989).
- Pavić, Željko, »Životni svijet kao 'prirodni svijet'«, *Filozofska istraživanja* 50/3 (1993), pp. 553–565.
- Pažanin, Ante, »Aktualnost filozofije vrijednosti Maxa Schelera«, *Filozofska istraživanja* 60/1 (1996), pp. 87–92.
- Pažanin, Ante, *Etika i politika* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2001).
- Pinčić, Dalibor, »Antropološka misao u filozofiji Maxa Schelera«, *Obnovljeni Život* 61/2 (2006), pp. 201–212.
- Pivčević, Edo, *Na tragu fenomenologije* (Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1997).
- Pejović, Danilo, *Suvremena filozofija Zapada* (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1982).
- Rupčić-Kelam, Darija, »Filozofija ljubavi – ljubav kao stvaralaštvo, sloboda u trajanju i izgradnja«, *Filozofska istraživanja* 161/1 (2021.), pp. 119–133.
- Scheler, Max, *On the Constitution of the Human Being* (Milwaukee, Wisconsin: Marquette University Press, 2008).
- Senković, Željko, »Horizont egzistencijalne antropologije – Heidegger, Kant, Scheler«, *Filozofska istraživanja* 31/3 (2011), pp. 529–532.
- Supek, Rudi, *Psihologija i antropologija: Ideje i portreti* (Beograd: Nolit, 1981).
- Skledar, Nikola, *Čovjek i kultura* (Zagreb: Filozofski fakultet, Zeprešić: Matica hrvatska, 2001).
- Talanga, Josip, *Uvod u etiku* (Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 1999).
- Tićac, Iris, *Personalistička etika Karola Wojtyła* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2008).
- Tomić, Alen, »Ordo amoris, osoba i vrijednost u filozofiji Maxa Schelera«, *Nova prisutnost* 8/3 (2010), pp 317–342.

- Validžić, Mirko, »Schelerova koncepcija duha«, *Crkva u svijetu* 3/4 (1968), pp. 91–97.
- Varjačić, Marijan, »Uz obljetnicu Božice Jelušić«, *Kaj* 25/1–2 (2021), pp. 3–14.
- Volarević, Martina, »Nesloboda slobode«, *Filozofska istraživanja* 161/1 (2021), pp. 19–34.
- Vuk-Pavlović, Pavao, *Ličnost i odgoj* (Zagreb: Tipografija, 1932).
- Vuk-Pavlović, Pavao, *Spinozina nauka*, u: Milan Polić (ur.), Pavao Vuk-Pavlović, *Povijesnofilozofski tekstovi* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2011).
- Vuk-Pavlović, Pavao, *Spoznaja i spoznajna teorija* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1926).
- Zimmermann, Stjepan, *Kriza kulture* (Zagreb: Ex libris, 2012).
- Zimmermann, Stjepan, »Fenomenologija religije (M. Scheler)«, *Obnovljeni Život* 12/4 (1924), pp. 489–491.
- Zimmermann, Stjepan, *Filozofija i religija sv. 1* (Zagreb: Zbor duhovne mladeži zagrebačke, 1936).
- Zimmermann, Stjepan, *Filozofija i religija sv. 2* (Zagreb: Zbor duhovne mladeži zagrebačke, 1937).
- Zimmermann, Stjepan, *Filozofija i život* (Zagreb: Narodna tiskara, 1941).

Reception of Scheler's Thought in Croatian Philosophy

Summary

The philosophical thought of Max Scheler was present in our philosophy almost from its beginnings. Although it could be argued that the Croatian reception of Scheler's thought is small in scope, it is rich in content with complete overviews and important problematizations. Thus, Scheler's philosophy in our region has been recognized and placed in a wider philosophical context. Therefore, the purpose of this paper is to present the reception of Scheler's thought through the presentation of the works of authors who systematically dealt with Scheler's philosophy. These authors took a holistic approach to Scheler's thought and covered almost all its periods, from value ethics to anthropology and metaphysics. Other authors, who present a particular aspect of Scheler's thought or refer to it, incidentally, will be listed exhaustively. In this way, the essential Croatian interpretation of Scheler will be at the centre of the discussion, and the wider resonance of his thought will also be shown.

Keywords: Max Scheler, Croatian reception, ethics of values, anthropology, metaphysics